

**Právnická fakulta Masarykovy univerzity
obor Právo
Katedra trestního práva**

Trest odnětí svobody na doživotí a jeho výkon

Diplomová práce

Kristýna Nováková

Brno 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Trest odnětí svobody na doživotí a jeho výkon** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 8. března 2019

.....
Kristýna Nováková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce prof. JUDr. Věře Kalvodové, Dr. za odborné vedení, za její pomoc a cenné rady, které přispěly ke zpracování této diplomové práce.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je rozebrat současnou právní úpravu trestu odnětí svobody na doživotí a zhodnotit problematiku jeho výkonu. Úvodní část práce se zabývá historickým vývojem trestu odnětí svobody na doživotí, vztahem tohoto trestu k zásadám trestního práva a k základním lidským právům. Hlavní část je zaměřena na postavení trestu odnětí svobody na doživotí v systému trestů, na podmínky jeho uložení a procesní stránku. Dále je rozebráno podmíněné propuštění odsouzených. Závěr práce se věnuje výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.

Klíčová slova

trestní právo, trest odnětí svobody na doživotí, výkon trestu odnětí svobody, podmíněné propuštění, dovolání

Abstract

The objective of this diploma thesis is an analysis of current legal regulation of the life imprisonment and to evaluate the issue of its performance. The introductory part of this thesis deals with the historical development of life imprisonment, the relation of this punishment to the principles of criminal law and fundamental human rights. The main part is focused on the status of life imprisonment in the system of sentences, on the conditions of sentencing of this punishment and the procedural law. This is followed by the conditional release. The final part of this thesis includes the execution of a life imprisonment

Key words

criminal law, life imprisonment, execution of imprisonment, conditional release, appeal

Obsah

Seznam tabulek	11
Seznam pojmů a zkratk	12
1 Úvod	13
2 Pojem, účel a funkce trestu v českém trestním právu	15
2.1 Pojem trestu	15
2.2 Účel trestu	16
2.3 Funkce trestu	17
3 Historický vývoj trestu odnětí svobody na doživotí	19
3.1 Historie trestu smrti a jeho nahrazení trestem odnětí svobody na doživotí	19
3.2 Vývoj trestu odnětí svobody na doživotí v období od 1918 do 1989	20
3.3 Vývoj právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí po roce 1989	22
4 Vztah trestu odnětí svobody na doživotí k některým zásadám trestního práva	23
4.1 Vztah k zásadě „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“	23
4.2 Vztah k zásadě humánnosti trestu.....	23
4.3 Vztah k zásadě přiměřenosti.....	24
5 Přípustnost trestu odnětí svobody na doživotí z hlediska lidských práv	25
6 Postavení trestu odnětí svobody na doživotí v systému trestů	28
7 Ukládání trestu odnětí svobody na doživotí	30
7.1 Zákonné podmínky uložení trestu odnětí svobody na doživotí.....	30
7.2 Praxe ukládání trestu odnětí svobody na doživotí českými soudy.....	33
8 Podmíněné propuštění	48
8.1 Předpoklady podmíněného propuštění.....	48
8.2 Zkušební doba	51

8.3	Opětovné podmíněné propuštění	51
8.4	Případ prvního podmíněně propuštěného doživotně odsouzeného v České republice	52
9	Snahy o nápravu rozsudků, které ukládají trest odnětí svobody na doživotí	54
9.1	Mimořádné opravné prostředky	54
9.2	Ústavní stížnost.....	56
9.3	Milost, amnestie	56
10	Výkon trestu odnětí svobody na doživotí	58
10.1	Mezinárodní aspekty.....	58
10.2	Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody na doživotí	59
10.3	Věznice, ve kterých se v České republice vykonává trest odnětí svobody na doživotí	59
10.4	Program zacházení.....	61
10.5	Práva a povinnosti doživotně odsouzených.....	62
10.6	Současná situace výkonu doživotně odsouzených v České republice	64
11	Náměty de lege ferenda	66
12	Závěr	68
Použité zdroje	71
	Monografie	71
	Články	72
	Judikatura	72
	Internetové zdroje.....	74
	Právní předpisy	75

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled rozsudků krajských soudů	40
Tabulka 2: Doživotně odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody u České republiky .	64

Seznam pojmů a zkratek

trestní zákoník	- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
trestní řád	- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
zákon o výkonu TOS	- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
Ústava	- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina	- usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
Úmluva	- sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
ESLP	- Evropský soud pro lidská práva
Rozsudek ve věci Vinter a ostatní proti Spojenému království	- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 11. 2013. Case of Vinter and Others v. The United Kingdom. Applications nos. 66069/09, 130/10 a 3896/10

1 Úvod

Humanizace trestního práva v České republice vedla k novele trestního zákona č. 175/1990 Sb.¹, která zrušila jeden z nejdiskutovanějších trestů – trest smrti. Nicméně to, že byl v souladu s právem na život zrušen trest smrti, neznamenalo, že by ve společnosti již nebyly páčány takové ohavné trestné činy, které by nevyžadovaly výjimečný trest. Naše společnost jako i spousta dalších tak začala jako nejpřísnější trest ukládat pachatelům nejzávažnějších trestných činů trest odnětí svobody na doživotí.

Aby mohl být uložen trest odnětí svobody na doživotí, musí být splněno více zákonem stanovených podmínek. Navíc s tímto trestem se ve společnosti objevují nejrůznější otázky. Nachází se zde názory, že tento trest není u některých brutálních trestných činů trestem dostatečným, mnozí by pak raději viděli v právní úpravě právě trest smrti. Naopak se najdou i tací, co si myslí, že doživotní trest je nehumánní a jsou pro zrušení takového trestu. Je tento trest tedy v souladu s lidskými právy nebo už je to skutečně kruté a nelidské zacházení? Je skutečně zapotřebí doživotní trest ukládat? A jaká je praxe našich soudů při jeho ukládání?

Další otázky se pak vyskytují se samotným výkonem trestu odnětí svobody na doživotí. Mají doživotně odsouzení nějaké naděje, že se opět dostanou na svobodu? Jaké instituce jim pomáhají zvrátit odsuzující rozsudky v případech, kde se soud skutečně spletl? Kde u nás doživotně odsouzení vykonávají svoje tresty? A mají stejná práva jako ostatní vezni?

Výše zmíněné otázky mě vedou ke zpracování této práce. Budu se zabývat trestem odnětí svobody na doživotí jako takovým, zhodnotím právní úpravu ukládání tohoto trestu, podívám se na následný výkon tohoto trestu, a popřípadě navrhuju možné změny a doporučení *de lege ferenda*.

Na začátku práce se zaměřím na základní pojmy, které jsou pro pochopení dané problematiky nezbytné. Je potřeba vyjasnit, co je to vlastně trest, protože legální definici trestu v našem trestním zákoníku nenajdeme. Také krátce nastíním, jaký je účel trestu a jaké má trest funkce. Bez těchto základů by bylo pochopení samotné problematiky velmi náročné.

Dále se budu věnovat samotnému trestu odnětí svobody na doživotí. Nejprve se budu krátce zabývat trestem smrti, neboť právě zrušení tohoto trestu vedlo k většímu zájmu společnosti o trest odnětí svobody na doživotí, a rozeberu vývoj právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí, protože historický vývoj měl bezpochyby vliv na dnešní podobu tohoto trestu. Následovat bude vztah trestu odnětí svobody na doživotí k zásadám trestního práva, jakož i přípustnost trestu odnětí svobody na

¹ Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018].

doživotí z hlediska lidských práv. Potom se budu zabývat systémem trestních sankcí, kde shrnu, jaké trestní sankce máme, jak se dají tresty členit a zaměřím se na postavení výjimečných trestů, především trestu odnětí svobody na doživotí v systému trestních sankcí.

V další části práce se budu zabývat ukládáním trestu odnětí svobody na doživotí, kdy nejprve zhodnotím podmínky, za kterých může být trest odnětí svobody vůbec uložen. Následně se pak podívám na samotnou praxi našich krajských soudů při ukládání tohoto trestu – pokusím se zhodnotit, jak soudy argumentují a za jaké skutky nejčastěji doživotí ukládají.

Následující dvě kapitoly se budou věnovat podmíněnému propuštění a nápravám rozsudku ukládajícího trest odnětí svobody na doživotí, zaměřím se tedy na to, jaké možnosti obrany má odsouzený po uložení odsuzujícího rozsudku.

Poslední část této práce se bude věnovat výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. Zaměřím se především na právní úpravu výkonu doživotního trestu. Shrnu, ve kterých věznicích si mohou doživotně odsouzení vězni odpykat svůj trest, jaké jsou programy zacházení pro takovéhoto vězně, jaká mají práva, a naopak jaké mají povinnosti.

Hlavním cílem celé práce je rozebrat problematiku trestu odnětí svobody na doživotí v České republice a zhodnotit naši současnou právní úpravu. V průběhu práce budu analyzovat dopady naší právní úpravy a současně budu hledat místa, která jsou dle mého názoru problematická, a pokusím se navrhnout případné řešení *de lege ferenda*.

Jednotlivých cílů se pokusím dosáhnout za pomoci metody indukce, dedukce, komparace a analýzy. Hlavní metoda při vypracování této práce bude analýza, a to jak právních předpisů, literatury, tak i judikatury a dalších právních textů.

2 Pojem, účel a funkce trestu v českém trestním právu

2.1 Pojem trestu

V českém trestním zákoníku se nadá najít jednoznačná definice trestu, proto je zapotřebí podívat se, jak vidí pojem trestu sama právní teorie.

Z ustanovení § 36 trestního zákoníku vyplývá, že máme dualistický systém trestních sankcí, kdy se trestními sankcemi rozumí jak tresty, tak ochranná opatření. Takovéto sankce jednak zasahují do osobnostní sféry jedince a jednak slouží k ochraně právních hodnot.²

S nahlédnutím do právní teorie najdeme několik pojmových znaků, které nám pojem trestu charakterizují. Trest je prostředkem, který je vynutitelný státní mocí. Stát prostřednictvím svých orgánů je jediný, který může výkon trestu zajišťovat. Pro vymezení trestu je také důležitá zásada „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“. Tato zásada má ústavní zakotvení v čl. 39 Listiny. Jen zákon stanovuje, které jednání je trestným činem a jen zákon stanovuje, jaký trest může být uložen.³ Dalším pojmovým znakem trestu je princip, který je dokonce dvakrát zakotven v ústavním pořádku, a to v čl. 40 odst. 1 Listiny a v čl. 90. Ústavy. Zde stojí: „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“ Takže trest ukládá pouze soud, a to jen za situace, kdy uzná, že byl pachatel skutečně vinen na základě naplnění skutkových znaků podstaty konkrétního trestného činu. Další zásada, která je pro pojem trestu nezbytná, je zásada personality trestu. Podle této zásady by měl trest postihovat pouze pachatele daného trestného činu a vliv tohoto trestu na okolí pachatele by měl být minimální.⁴ Porušením práva vzniká jednotlivci právní odpovědnost, za kterou musí nést příslušné následky. Prostředkem společnosti k dodržování zákonného pořádku je působení újmy tomu, kdo pořádek narušuje.⁵ Stát tak může působit újmu jedinci například izolací od společnosti, zabavením věci či zákazem činnosti.

Dalo by se tedy shrnout, že trest je prostředek státního donucení, který chrání právem chráněné zájmy a společnost, lze ho uložit pouze za zákonem stanovené trestné činy a pouze na základě zákona. Trest může uložit jedině soud, a to výlučně jen pachateli daného trestného činu a konečně je tímto prostředkem pachateli způsobena újma.

² FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 119.

³ čl. 39 Listiny

⁴ CHMELÍK, J.; NOVOTNÝ, F.; STOČESOVÁ, S.. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 198.

⁵ NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 248.

2.2 Účel trestu

Pro lepší pochopení účelu trestu je na místě nejprve zmínit dvě historické koncepce, které charakterizují smysl a účel trestu. Jedná se o tyto dvě:

Absolutní teorie

Tato teorie vychází především z teorie odplaty (její zástupci byli např.: Aristoteles, Kant nebo Hegel). Základní myšlenkou je „*punitur, quia peccatum est*“ - trestá se, protože bylo spácháno zlo. Výchozí myšlenkou absolutní teorie je tvrzení, že „vina vyžaduje trest“. Jediným cílem, který trest má, je potrestat jedince. Nehledí se zde na žádné další společenské cíle.⁶

Relativní teorie

Tato teorie je především teorií prevence (její zástupci byli např.: Liszt nebo Lombroso), která vychází z myšlenky „nemoc vyžaduje léčení“. Cílem teorie relativní není primárně jen trestat pachatele, ale objevuje se zde i prevence – „trestá se, aby nebylo pácháno zlo“. Trest je tu brán jako druh léčení, který zabraňuje pachateli v páchání trestných činů v budoucnosti.⁷

Z těchto dvou základních historických teorií se postupem času vyvinula ještě teorie další – teorie smíšená. Jejím cílem je propojit teorii absolutní s teorií relativní, a to tak, že z obou teorií bere něco a snaží se tak zmírnit nedostatky, které obě teorie mají. Smyslem trestu podle této teorie je jak odplata za spáchaný trestný čin, tak i náprava pachatele.⁸ Tahle teorie je vlastní i českému trestnímu právu.

V současné právní úpravě momentálně nemáme výslovně vyjádřen účel trestu. Stará právní úprava před rokem 2010, ve znění trestního zákona č. 140/1961 Sb., měla účel trestu definován přímo v ustanovení § 23 odst. 1, kde stálo: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“ Nicméně při rekonstrukci dospěl zákonodárce k závěru, že bude lepší účel přímo nezakotvovat a nechal tak definici účelu trestu na praxi. Účel trestu tedy teď najdeme roztroušený jak v zásadách trestání, tak v jednotlivých ustanoveních, která upravují ukládání trestů. Konečným cílem trestu by měla být především ochrana společnosti před pácháním trestných činů. Vedle tohoto konečného (či snad také hlavního) cíle jsou pak dílčí cíle, které jsou v podstatě i prostředky napomáhajícími k dosažení tohoto cíle. Dílčími cíli jsou: zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, vychovávat pachatele, aby vedl řádný život a konečně také působit výchovně i na zbytek společnosti. Pokud jde o první

⁶ CHMELÍK, J.; NOVOTNÝ, F.; STOČESOVÁ, S.. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 197.

⁷ CHMELÍK, 2016, op. cit., s. 197.

⁸ CHMELÍK, 2016, op. cit., s. 198.

dílčí cíl, lze ho dosáhnout jak přímo, tak i nepřímo. Přímým zabráněním je skutečné znemožnění pachateli páchat trestnou činnost, typickým příkladem je uložení trestu odnětí svobody, kdy pachatel je izolován od společnosti a je mu fakticky znemožněno páchat trestnou činnost. Nepřímým zabráněním je pak samotná vědomost jedince, že za určité jednání je zákonem stanoven trest. Druhý a třetí dílčí cíl pak úzce souvisí s preventivní funkcí trestu, o které bude pojednáno v následující podkapitole. Tedy cílem trestu je i snaha vychovat pachatele tak, aby v budoucnu již nepáchal trestnou činnost a zároveň je zde snaha ukázat společnosti, že za trestný čin je uložena sankce a působit tak na společnost v tom smyslu, aby nepáchala trestné činy.⁹

2.3 Funkce trestu

Máme celkem pět funkcí trestu, které se ovšem v praxi vzájemně prolínají a konkrétní tresty tyto funkce obsahují v různém rozsahu.

Retributivní funkce

Jinak také nazývaná jako funkce odplatná, z čehož jednoznačně vyplývá, že funkcí trestu je odplata. Jedná se o nejstarší funkci trestu. V minulosti bylo hlavním účelem trestu potrestání pachatele. Byla zde snaha způsobit pachateli takovou újmu, aby se vyrovnala závažnosti spáchaného trestného činu. Důležité bylo, že nešlo o odplatu ze strany poškozeného, ale o odplatu, kterou vykonával stát. V dnešní době tato funkce trestu stále přetrvává, nicméně intenzita odplaty z etických důvodů pomalu zeslábla.¹⁰

Odstrašující funkce

Tato funkce může být vnímána jako funkce preventivní. Lze ji dále rozdělit na prevenci individuální a prevenci generální. Pokud jde o funkci individuální prevence, jde v podstatě o to, že uložení trestu by na jednotlivce mělo působit odstrašujícím příkladem a mělo by ho to odradit od jakéhokoliv páchání dalšího trestného činu. Prevence generální má naopak působit globálně na celou společnost. Udělení trestu jedné osobě by mělo společnost vést k tomu, že se budou jedinci vyhýbat páchání trestných činů.¹¹

Rehabilitační funkce

⁹ VICHEREK, R. Účel trestu. *epravo.cz* [online]. © EPRAVO.CZ, a.s. 1999-2018, publikováno 22. 3. 2018 [cit. 6. 11. 2018].

¹⁰ VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 225.

¹¹ VÁLKOVÁ, 2012, op. cit., s. 225 – 226.

Tato funkce trestu může být nazývána i jako nápravná nebo dokonce resocializační. Podle ní má v podstatě trest směřovat k nápravě pachatele tak, aby již znovu nepáchal trestnou činnost. Nejlépe je tato funkce trestu asi realizována ve speciálních odděleních věznice, kde jsou vedeny vězeňským personálem speciální skupiny¹² (například ve věznici Ostrov nad Ohří mají specializované oddělení tzv. „toxický“, kde se speciálně věnují odsouzeným s drogovou závislostí). Ve speciálních skupinách mají vězeňští pracovníci více času věnovat se jednotlivým odsouzeným, a tedy větší možnost pomoci jim k nápravě. Nicméně tato specializovaná oddělení vyžadují větší počet zaměstnanců a jsou velmi nákladná, proto dle mého názoru nemůže být tato funkce tímto způsobem v našich podmínkách plně realizována.

Eliminační funkce

Jindy je nazývána také jako izolační funkce. Tato funkce se objevuje především u trestu odnětí svobody a dnes ještě u alternativního trestu domácího vězení. Jedná se o to, že trest má izolovat jedince od společnosti, což je její nejúčinnější ochrana. Nicméně tuto funkci, tedy izolování pachatele, lze použít jen u závažné trestné činnosti nebo u recidivisty. Nejsilněji tato teorie působí u výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí, kdy pachatel spáchal takové trestné činy, že je zapotřebí izolovat ho od společnosti do konce jeho života.¹³

Restituční funkce (kompenzační, obnovující)

Jedná se o funkci trestu, podle které má stěžejní význam jednak odstranění následků trestného jednání a také náhrada škody. Funkcí trestu je snaha obnovit stav před spácháním trestného činu, nebo alespoň kompenzace ztráty, kterou poškozený spáchaným trestným činem utrpěl.¹⁴

¹² VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 226 – 227.

¹³ VÁLKOVÁ, 2012, op. cit., s. 227.

¹⁴ VÁLKOVÁ, 2012, op. cit., s. 228.

3 Historický vývoj trestu odnětí svobody na doživotí

3.1 Historie trestu smrti a jeho nahrazení trestem odnětí svobody na doživotí

Trest smrti má dlouhou historii, společně s dalšími fyzickými tresty je nejstarším trestem, který se v minulosti vykonával. Jako takový byl trest smrti založen na koncepci odplaty a odstrašení a také šlo o prostředek vyloučení pachatele z komunity. Ve středověku se jednalo o často používaný trest, který se ukládal za různé trestné činy. V této době byly tresty smrti vykonávány různými nehumánními způsoby, jako bylo lámání na kole, naražení na kůl, stínání, kdy tento trest byl dokonce zostřován, a to surovým zacházením s odsouzeným (např.: vlečení odsouzeného na popravě).¹⁵

Změna přišla v období osvícenství, kdy dochází k vytváření dvou skupin. Postupně se vyčleňují příznivci a odpůrci trestu smrti. Jedním z filozofů, který ovlivnil pohled na trest smrti, byl Caesar Beccarii (1738–1794), který svým dílem *O zločinech a trestech* odsoudil trest smrti a jako lepší způsob trestání pachatelů vyzdvihl možnost doživotního otroctví. Nejen jeho vliv, ale i vliv dalších filozofů, jako třeba Montesquieu nebo Mirebue, měl dopad na vývoj v Evropě.¹⁶

Na našem území došlo k prvnímu zrušení trestu smrti v době vlády Josefa II. prostřednictvím Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech na ně. Následně byl trest smrti v roce 1795 znovu zaveden a to dekretem, který ho zavedl pro zločin velezrady a pokusu o něj. Trest smrti nezrušily ani kodifikace trestního práva v letech 1803 a 1852. V období první republiky zůstal díky reciproční normě (zákon č. 11/1918 Sb.) v platnosti trestní zákon z roku 1852. V této době trest smrti ovlivnil především zákon č. 91/1934, o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, kde byla pro soudy možnost uložit místo trestu smrti trest těžkého žaláře. Na Slovensku platil trestní zákoník o zločinech a přečinech z roku 1878, který povoloval uložení trestu smrti pouze za trestný čin vraždy.¹⁷

K nárůstu vykonaných trestů smrti došlo v období okupace. V této době na našem území docházelo k popravě 4 až 6 vlastenců denně, odehrávalo se tak v tzv. „sekyrárně Pankrác“.¹⁸ Dalším podobným obdobím, kdy byl trest smrti vykonáván ve velkém množství, bylo období 40. a 50. let, kdy mohl být tento typ trestu uložen za

¹⁵ LIŠKA, O. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2 opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 14.

¹⁶ LIŠKA, 2006, op. cit., s. 14.

¹⁷ LIŠKA, 2006, op. cit., s. 15.

¹⁸ LIŠKA, 2006, op. cit., s. 16.

25 druhů trestných činů a u některých byl dokonce jedinou možností (§ 29 zákona č. 89/1950 Sb., trestního zákona).

Dalo by se říci, že k omezení ukládání trestu smrti dochází novelou v roce 1956 a následně je tak zakotveno i v novém trestním zákoně č. 140/1961 Sb. Trest smrti v tomto trestním zákoně byl trestem výjimečným a fakultativním, stanoven mohl být jen u některých skutkových podstat, a navíc jen za splnění dalších podmínek – stupeň nebezpečnosti musel být pro společnost mimořádně vysoký a uložení takového trestu vyžadovala účinná ochrana společnosti nebo nebyla naděje na nápravu pachatele.¹⁹ Poslední novelou před zrušením trestu smrti byla novela č. 45/1973 Sb., kdy byla zavedena možnost uložit namísto trestu smrti trest odnětí svobody od 15 do 25 let.²⁰

O zrušení trestu smrti začaly ve dvacátém století projevovat zájem mezinárodní instituce. V roce 1985 na 7. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli konaném v Miláně doporučila OSN svým členským státům, aby přestaly používat trest smrti, a to jak právně, tak fakticky.²¹ U nás k samotnému zrušení trestu smrti a jeho nahrazení trestem odnětí svobody na doživotí, jakožto novým nejprís-
nějším trestem, došlo novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb., ze dne 2. května 1990. Zákaz tohoto trestu je nyní zakotven přímo v naší Listiny a to v čl. 6 odst. 3, dále je takový zákaz zakotven i v různých mezinárodních lidskoprávních dokumentech, kterými je Česká republika vázána (např.: Protokol č. 6 Úmluvy).

3.2 Vývoj trestu odnětí svobody na doživotí v období od 1918 do 1989

Po vyhlášení samostatné Československé republiky se musela vláda vypořádat s otázkou platnosti práva. V den vyhlášení, tedy 28. října 1918, byl přijat zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, tzv. reciproční norma. V čl. 2 této normy stálo: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“ Což znamenalo, že na našem území zůstal v platnosti rakouský právní řád a na Slovensku uherský právní řád.²² Konkrétně pak na našem území platil trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852. Tento zákon rozeznával dva hlavní druhy trestů, a to trest smrti a přidržení zločince v žaláři. Trest žaláře byl rozdělován podle dvou kritérií. Jedním kritériem byl dle § 14

¹⁹ § 29 zákona č. 140/1961 Sb.

²⁰ LIŠKA, O. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2 opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 25 – 26.

²¹ RADA PRO LIDSKÁ PRÁVA. Trest smrti. *Asociace pro mezinárodní otázky* [online]. © AMO 2009, s. 8 [cit. 03. 02. 2019].

²² VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 36.

stupeň tuhosti, kdy se rozeznávalo mezi žalářem a těžkým žalářem. Dále byl trest žaláře členěn podle trvání, v § 17 zákona bylo výslovně stanoveno, že se odsuzuje na celý život či na určitý čas. Trest žaláře na celý život byl stanoven u 8 skutkových podstat.²³

Postupně se projevovала snaha o unifikaci právního řádu. V roce 1923 byl přijat zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, kde trest těžkého žaláře na doživotí byl ukládán za spáchání některé ze skutkových podstat se zvláště přitěžujícími okolnostmi.²⁴ Velmi přínosným zákonem pro úpravu doživotního trestu byl zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. Tento zákon umožňoval za určitých okolností zmírnit trest smrti, trest smrti mohl být změněn na trest těžkého žaláře od 15 do 30 let nebo na trest doživotní. V úpravě doživotního žaláře došlo ke zpřísnění podmínek k podmíněnému propuštění, odsouzený k životnímu žaláři si musel odpykat alespoň 20 let, aby mohlo dojít k jeho propuštění.²⁵

V období Protektorátu Čechy a Morava došlo ke značnému používání německého práva. Vznikaly další skutkové podstaty a častými tresty, které byly ukládány, byly právě trest smrti a doživotní trest. Po druhé světové válce došlo k obnovení našeho právního řádu. Musela však také být řešena otázka, co s válečnými zločinci a kolaboranty, a proto vznikly prezidentské dekrety č. 16 a č. 17. Častým trestem, který šel podle těchto dekretů uložit, byl právě trest doživotní.²⁶

V roce 1948 začala v rámci tzv. právnícké dvouletky práce na novém trestním zákoně, v roce 1950 byl tento trestní zákon přijat. Tím došlo ke sjednocení trestního práva hmotného. Hlavními tresty byly trest smrti, trest odnětí svobody a nápravné opatření. Trest odnětí svobody šel uložit na doživotí nebo v rozmezí do 25 let. Trest odnětí svobody na doživotí stál často vedle trestu smrti jako jeho alternativa. Podmíněné propuštění z doživotního trestu bylo možné po odpykání 15 let. V tomto zákoně byl doživotní trest stanoven například u trestných činů velezrady, ublížení na zdraví ústavnímu činiteli, vraždy, dopustil-li se činu pachatel opětovně či na několika osobách.²⁷

K převratu trestu odnětí svobody na doživotí došlo v roce 1956, kdy byla zákonem č. 63/1956 Sb. přijata novela trestního zákona. Tato novela zrušila trest odnětí

²³ vzbouření (§ 75), zlomyslné poškození cizího majetku s úrazem na zdraví (§ 86), násilné smilstvo (§ 126), pokus vraždy (§ 138), zavraždění dítěte (§ 139), opakované žhárství (§ 167), loupež s ublížením na zdraví (§ 195), podvod spáchaný křivou přísahou způsobující škodu velmi důležitou (§ 204) – vše v zákoně č. 117/1852 Ř. z.

²⁴ zákon č. 50/1923 Sb.

²⁵ § 2 zákona č. 91/1934 Sb. v souvislosti s § 10 zákona č. 562/1919 Sb.

²⁶ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 41–42.

²⁷ zákon č. 86/1950 Sb.

svobody na doživotí a nahradila ho trestem odnětí svobody na pětadvacet let. S trestem odnětí svobody na doživotí nepočítal ani další trestní zákon z roku 1961.²⁸

3.3 Vývoj právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí po roce 1989

Politické změny, které přinesl rok 1989, se promítly i do právního řádu. Nejvýznamnější novelou v oblasti trestního práva byla novela, kterou provedl zákon č. 175/1990, kterým se měnil stávající trestní zákon. Touto novelou došlo s účinností od 1. 7. 1990 ke zrušení trestu smrti a k nové úpravě výjimečného trestu. Do našeho systému trestních sankcí se opět vrátil trest odnětí svobody na doživotí.

Této novele však předcházela spousta diskuzí, existovalo více návrhů, jak se vypořádat se zrušením trestu smrti a jeho nahrazením jinými tresty. V rámci diskuzí se pak vyčlenilo 5 možností, jak pojmout výjimečný trest. Mezi návrhy se objevila třeba varianta zavedení pouze doživotního trestu odnětí svobody, zavedení trestu odnětí svobody nad 15 let do 25 let, nebo zavedení obou těchto trestů společně, či dokonce v některých případech zachovat trest smrti.²⁹

Rozhodnutí, kterým došlo ke zrušení trestu smrti, ještě podpořilo usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod součástí ústavního pořádku České republiky, kde v čl. 6 odst. 3 stojí: „*Trest smrti se nepřipouští.*“

Dílní změny v úpravě trestu odnětí svobody přinesl i nový trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb. Jednou ze změn je, že nový trestní zákoník nepřevzal znění § 29 odst. 4 zákona č. 140/1961 Sb., které umožňovalo uložení doživotního trestu odnětí svobody v případě recidivy u některých tam vymezených trestných činů.

²⁸ zákon č. 140/1961 Sb.

²⁹ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 49.

4 Vztah trestu odnětí svobody na doživotí k některým zásadám trestního práva

Trestní právo jakožto samostatné právní odvětví stojí na základních zásadách, které jsou pro něj stěžejní. Vzhledem k danému tématu práce jsou důležité především zásady, které se týkají trestů. V této kapitole se tedy stručně podívám na vztah trestu odnětí svobody na doživotí se:

- zásadou „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“;
- zásadou humánnosti trestu;
- zásadou přiměřenosti.

4.1 Vztah k zásadě „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“

Tato zásada česky znamená: „žádný zločin bez zákona, žádný trest bez zákona“. Jde o jednu ze základních zásad trestního práva, jejíž důležitost vystihuje duplicitní zakotvení. Tato zásada je zakotvena jak na zákonné úrovni v § 12 odst. 1 trestního zákoníku, tak na úrovni ústavní, kde se vyskytuje v čl. 39 a v čl. 40 odst. 6 Listiny. Vzhledem k tomu, že trestní zákoník přesně stanovuje podmínky, za kterých může být trest odnětí svobody na doživotí uložen, nevzniká zde v souvislosti s touto zásadou žádný problém.

4.2 Vztah k zásadě humánnosti trestu

Se zásadou humánnosti souvisí kapitola následující (kapitola č. 5 Přípustnost trestu odnětí svobody na doživotí z hlediska lidských práv), proto to zde zmíním pouze stručně. „*Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.*“³⁰ – toto zákonné ustanovení vystihuje zásadu humánnosti trestu. Ústavněprávní zakotvení této zásady lze spatřovat v zákazu trestu smrti (čl. 6 odst. 3 Listiny) nebo v zákazu mučení (čl. 7 odst. 2 Listiny). Přesto, že existují názory, že trest odnětí svobody na doživotí je trestem nehumánním, já se ztotožňuji s názorem ESLP (viz kapitola č. 5), že pokud existuje možnost podmíněného propuštění, pak se nejedná o nehumánní trest.

³⁰ § 37 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

4.3 Vztah k zásadě přiměřenosti

Jde o „*proporcionalitu mezi zájmem na ochraně společnosti před pachatelem trestného činu a zásahem do základních práv pachatele způsobeným uloženou trestní sankcí*“³¹. K přiměřenosti trestu musejí být brány v potaz čtyři faktory:

1. povaha a závažnost spáchaného trestného činu;
2. poměry pachatele;³²
3. pokud postačí sankce méně postihující, nesmí být uložena sankce citelnější;³³
4. právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem.³⁴

Z těchto čtyř faktorů se jeví problematickým asi faktor č. 3 – subsidiarita přísnější trestní sankce. Pokud bychom brali v potaz i trest smrti, který je v podmínkách našeho právního řádu již zcela neaktuální, pak by nebylo pochyb o tom, že trest odnětí svobody na doživotí je trestem méně postihujícím pachatele. Vzhledem ke skutečnosti, že trest smrti již uložit nelze, je jasné, že je trest odnětí svobody na doživotí trestem nejpřísnějším a jako takový pak v souvislosti s touto zásadou může být skutečně ukládán jen v nejzazších případech.

³¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 505.

³² § 38 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb.

³³ § 38 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

³⁴ § 38 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb.

5 Přípustnost trestu odnětí svobody na doživotí z hlediska lidských práv*

Humanizace trestního práva přinesla v systému trestů jednu zásadní změnu, protože ne jeden stát byl nucen pod tlakem lidských práv zrušit trest smrti. V roce 1985 přijala Rada Evropy Protokol č. 6 k Úmluvě, který zakazuje ukládání a vykonání trestu smrti. Každý stát, který chtěl přistoupit k Radě Evropy, musel zrušit trest smrti³⁵. Česká a Slovenská Federativní republika tak učinila téměř dva roky před přistoupením k Radě Evropy, a to novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb. Následně byl zákaz ukládání trestu smrti zakotven i do naší Listiny. V čl. 6 odst. 3 stojí: „*Trest smrti se nepřipouští.*“. I přesto, že panuje většinový názor, že trest smrti je jednoznačně v rozporu s absolutním základním právem – právem na život, najdou se i tací, kteří volají po znovuzavedení. Tvrdí, že trest odnětí svobody na doživotí, který je u nás na místo trestu smrti nejpřísnějším možným trestem, je trestem nedostačujícím či snad dokonce mírným. Naproti tomu stojí odpůrci trestu odnětí svobody na doživotí, kteří zase zastávají názor, že tento trest je přehnaně krutý a na dnešní dobu nehumánní, že ničí důstojnost a integritu doživotně odsouzeného vězně. V této kapitole se tedy podívám, jak se dá nahlížet na trest odnětí svobody na doživotí z pohledu lidských práv.

V souvislosti s trestem odnětí svobody na doživotí se dá zmínit více lidských práv. Prvním lidským právem již výše zmíněným je absolutní právo, a to právo na život, u nás zakotveno v čl. 6 Listiny (dále také zakotveno například v čl. 2 Úmluvy, čl. 6 Paktu³⁶). Zde asi není pochyb o tom, že uložením trestu odnětí svobody na doživotí stát neporušuje právo na život³⁷ na rozdíl od výše zmíněného trestu smrti.

Již problematičtější by se mohla jevit osobní svoboda, která je zakotvena v čl. 8 LZPS (také v čl. 5 Úmluvy nebo čl. 9 Paktu). V čl. 8 odst. 1 Listiny stojí: „*Osobní svoboda je zaručena.*“, což by samo o sobě způsobilo jako protiústavní jakýkoliv trest odnětí svobody. Nicméně osobní svoboda je právem relativním, což dává státu možnost ho zákonným způsobem omezit. V odst. 2 čl. 8 je hned stanoveno: „*Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.*“ Vzhledem k tomu, že trest odnětí svobody na doživotí je ukládán na základě zákona, nebude sporné to, že tento trest není v rozporu s osobní svobodou.

* Tato kapitola obsahuje text, který byl prezentován na konferenci zvané „DOUPě č. 4“, pořádanou Katedrou ústavního práva a politikologie Masarykovy univerzity a bude publikován ve sborníku.

³⁵ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd., Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 397 – 400.

³⁶ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

³⁷ KALVODOVÁ, V.: *Trest odnětí svobody na doživotí*, Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 10 – 11.

Skutečně diskutovanými jsou ale čl. 7 odst. 2 a čl. 10 Listiny. Mezi „odpůrci“ se objevuje i tvrzení, že trest smrti zničil život jednotlivce najednou, ale trest odnětí svobody na doživotí ničí život jednotlivce postupně.³⁸ Ti, co přistoupí na toto tvrzení, pak spatřují tento trest jako skutečně kruté zacházení, a jako takový vidí trest odnětí svobody na doživotí v rozporu s čl. 7 odst. 2 Listiny. Dle těchto „odpůrců“ je trest odnětí svobody na doživotí zničující pro psychiku odsouzeného. Druhým jimi namítaným článkem je čl. 10 Listiny, kdy podle nich není tento trest zcela důstojným.

Naopak „příznivci“ trestu odnětí svobody na doživotí, kteří se domnívají, že tento trest je v dnešní společnosti zapotřebí z důvodu ochrany veřejnosti, tvrdí, že tento trest je zcela humánní. Humánnost tohoto trestu, a tedy i soulad s čl. 7 odst. 2 a čl. 10 LZPS, spatřují především v tom, že zde existuje možnost podmíněného propuštění či šance na milost prezidenta. Tyto dvě možnosti potom vidí jako to, co dělá tento trest humánním. To, že trest odnětí svobody na doživotí nemusí být konečným a že odsouzený na doživotí se může dostat na svobodu, podle nich zásadně bourá tvrzení „odpůrců“, že trest odnětí svobody ničí život jednotlivce postupně.

Na takové tvrzení by se pak dalo ještě do nedávné doby reagovat tím, že u nás k propuštění z doživotí přeci nedochází. V posledních dvou letech byl tento fakt hned dvakrát překonán. Nejprve došlo v květnu roku 2017 k prvnímu propuštění doživotně odsouzeného. Stalo se tak udělením milosti prezidentem Milošem Zemanem. Jiří Kajínek se tak stal prvním u nás propuštěným doživotně odsouzeným vězněm.³⁹ V srpnu roku 2018 pak došlo i k prvnímu podmíněnému propuštění. Okresní soud v Sokolově historicky poprvé podmíněně propustil doživotně odsouzeného. Tímto podmíněně propuštěným se stal František Müller.⁴⁰ Takže tu během dvou let dle mého názoru zesílil argument, že trest odnětí svobody na doživotí je humánní, protože existuje možnost propuštění.

Za tvrzení, že trest odnětí svobody na doživotí je trestem humánním, se postavil i ESLP, který se zabýval trestem odnětí svobody na doživotí a porušením čl. 3 Úmluvy (zákaz mučení) v rozsudku ve věci Vinter a ostatní proti Spojenému království ze dne 9. července 2013. ESLP zde konstatoval, že trest odnětí svobody na doživotí tak, jak ho mělo Spojené království ve svém trestním právu zakotveno, porušovalo čl. 3 Úmluvy.

V daném případě byli tři stěžovatelé ve Spojeném království odsouzeni k doživotnímu trestu bez možnosti případného podmíněného propuštění (tzv. whole-life order). Stěžovatelé namítali, že takto nastavený trest je v rozporu s čl. 3 Úmluvy. ESLP se v tomto rozsudku zabýval touto otázkou velice podrobně. Zmiňuje zde jednotlivé názory Rady Evropy, kdy za zmínku stojí rezoluce Výboru ministrů č. 76 (2),

³⁸ SUCHÝ, O.: *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*, 1. vyd., Leges Praha, 1992, s. 19.

³⁹ OVČÁČEK, Jiří. Prezident republiky udělil milost. *PRAŽSKÝ HRAD Prezident ČR* [online]. © 2019 Pražský hrad, publikováno 23. 5. 2017 [18. 1. 2019].

⁴⁰ Usnesení Okresního soudu v Sokolově, sp. zn. 36 PP 62/2017.

kde je vyzdvížená potřeba přezkumu výkonu trestu odnětí svobody. Dalším zmíněným je doporučení Výboru ministrů č. 2003 (23), které se týká podmínek a způsobu výkonu trestu doživotně odsouzených, kdy výkon má být přizpůsoben opětovnému začlenění do společnosti, což samo o sobě evokuje potřebu podmíněného propuštění.⁴¹

ESLP se tedy v dané věci zaměřil na to, jestli zde dochází, či nedochází k porušení čl. 3 Úmluvy. Vláda Spojeného království argumentovala, že trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti podmíněného propuštění není de facto ani de iure nezrušitelný, protože zde existuje přeci jen možnost propuštění. Ministr vnitra může doživotně odsouzeného vězně propustit, pokud existují výjimečné okolnosti – propuštění ze „soucitných“ důvodů (propuštěn tak mohl být doživotně odsouzený vězeň, který byl smrtelně nemocný nebo vážně tělesně postižený). Stěžovatelé se však proti tomuto tvrzení ohrazovali, neboť k takovému propuštění ve Spojeném království ještě nedošlo.⁴²

ESLP ve svých závěrech došel k tomu, že samotná skutečnost, kdy soud zamítne žádost o podmíněné propuštění, není porušením čl. 3 Úmluvy, problematičtější je pak situace, kdy doživotně odsouzený vůbec zažádat nemůže. ESLP shrnul tři důvody, proč musí pro doživotně odsouzené existovat možnost propuštění:

1. Může dojít k tomu, že důvody, pro které byl doživotně odsouzen, pominou (např.: u takového vězně dojde k jeho nápravě)⁴³
2. Pokud pro doživotně odsouzeného neexistuje možnost propuštění, pak sebelepší náprava v podstatě nic neznamená.⁴⁴
3. Náprava vězně musí být hlavním účelem trestu (v tomto ESLP odkázal na rozsudek německého Spolkového ústavního soudu). Pokud pro doživotně odsouzeného neexistuje možnost jakékoliv redukce tohoto trestu, pak nemůžeme od odsouzeného očekávat chování, které by směřovalo k jeho nápravě či změně, čímž dochází k popření jedné ze základních zásad ukládání trestních sankcí – zásadě účelnosti trestu, která směřuje k nápravě pachatele.⁴⁵

Vzhledem k výše uvedenému, pak ESLP závěrem uvedl, že aby nedošlo k porušení čl. 3 Úmluvy, musí být upravena možnost přezkumu trestu odnětí svobody na doživotí. Podle ESLP nelze dopředu zcela vyloučit možnost nápravy odsouzeného, a proto je trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti podmíněného propuštění v rozporu s čl. 3 Úmluvy už od samotného uložení takového trestu (a ne až po určitém uplynutí trestu).

⁴¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 11. 2013. Case of Vinter and Others v. The United Kingdom. Applications nos. 66069/09, 130/10 a 3896/10, s. 19-20.

⁴² Rozsudek ESLP, věc Vinter and Others v. The United Kingdom, op. cit., s. 36–39.

⁴³ Rozsudek ESLP, věc Vinter and Others v. The United Kingdom, op. cit., bod 111.

⁴⁴ Rozsudek ESLP, věc Vinter and Others v. The United Kingdom, op. cit., bod 112.

⁴⁵ Rozsudek ESLP, věc Vinter and Others v. The United Kingdom, op. cit., bod 113.

6 Postavení trestu odnětí svobody na doživotí v systému trestů

Samotné tresty jsou součástí trestních sankcí. V souvislosti s dospělými pachateli mluvíme o dualismu trestních sankcí, kdy kromě trestů může být uloženo ještě ochranné opatření. Samotné tresty se rozdělují do dvou subsystémů – pravidelné tresty a výjimečné tresty.⁴⁶ Pravidelné tresty jsou upraveny v § 52 trestního zákoníku a patří mezi ně: „*odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění.*“⁴⁷ Naproti tomu tresty výjimečné jsou upraveny v § 54 trestního zákoníku a je jich méně. Výslovně jsou v daném ustanovení upraveny dva, dle mého názoru by se však dalo hovořit o třech výjimečných trestech. Dva výjimečné tresty, které jsou výslovně uvedeny v odst. 1, jsou: trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí. Podle mě však není doživotí jako doživotí. Ustanovení § 54 odst. 4 dle mého názoru vytváří dvě kategorie trestu odnětí svobody na doživotí. Dá se tak uvažovat o “mírnějším” doživotí a o doživotí “přísnějším”, kdy rozdíl mezi nimi tvoří doba, za kterou může být požádáno o podmíněné propuštění. V případě “mírnějšiho” doživotí může odsouzený jedinec žádat o podmíněné propuštění po dvaceti letech, ale u “přísnějšiho” doživotí je možnost žádat o podmíněné propuštění dána fakticky až po třiceti letech.

“Uloží-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznicí se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.”

Tento odstavec ve spojení s podmínkou přeřazování do věznic jiného typu stanovenou v § 57 odst. 4 písm. a) trestního zákoníku fakticky prodlužuje možnost žádání o podmíněné propuštění o deset let.

Trest odnětí svobody je trestem univerzálním, což znamená, že se jedná o trest, který je obsažen u každé skutkové podstaty. Je tedy možné ho uložit za každý spáchaný trestný čin. Trest odnětí svobody je součástí jak trestů pravidelných, tak i trestů výjimečných. U trestů pravidelných se vyskytuje ve třech formách, a to buď jako nepodmíněný trest odnětí svobody, nebo jako podmíněný trest odnětí svobody a v neposlední řadě jako podmíněný trest odnětí svobody s dohledem. U výjimečných trestů se vyskytuje ve dvou formách, kdy jednou je trest odnětí svobody nad

⁴⁶ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 89.

⁴⁷ § 52 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

dvacet do třiceti let a druhým je trest odnětí svobody na doživotí. Jde o zvláštní typ nepodmíněného trestu odnětí svobody, jehož výjimečnost spočívá v:

- době delší, než obecně přípustná horní hranice trestu odnětí svobody (§ 55 odst. 1 trestního zákoníku);
- možnosti uložení jen za přesně vymezených podmínek stanovených v zákoně (§ 54 trestního zákoníku);
- stanovení obligatorního způsobu výkonu (§ 56 odst. 2 písm. d), odst. 3 trestního zákoníku) a ztíženými možnostmi podmíněného propuštění z výkonu těchto trestů (§ 88 odst. 4, 5 trestního zákoníku).⁴⁸

Aby mohl soud uložit výjimečné tresty, musí být naplněny zákonem stanovené podmínky, kdy máme obecné zákonné podmínky, které jsou společné jak pro trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, tak pro trest odnětí svobody na doživotí (ty jsou upraveny v § 54 odst. 1 trestního zákoníku). A pak má ještě každý výjimečný trest zvlášť své podmínky (ty jsou pro trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let upraveny v § 54 odst. 2 trestního zákoníku a pro trest odnětí svobody na doživotí v § 54 odst. 3 trestního zákoníku). Podmínkám se budu blíže věnovat v kapitole č. 7 Ukládání trestu odnětí svobody na doživotí.

⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 733.

7 Ukládání trestu odnětí svobody na doživotí

7.1 Zákonné podmínky uložení trestu odnětí svobody na doživotí

„Má-li být výjimečný trest skutečně mimořádnou sankcí, musí zákon stanovit takové omezující podmínky, aby mohl být uložen pouze v případech, kdy nelze důvodně očekávat, že jiný, mírnější trest, splní svůj účel a účel trestního zákona.“⁴⁹ Podmínky pro uložení jsou upraveny v § 54 trestního zákoníku. Soud musí zkoumat nejprve obecné podmínky, které jsou společné pro oba výjimečné tresty (§ 54 odst. 1 trestního zákoníku) a následně speciální podmínky (§ 54 odst. 3 trestního zákoníku).

Obecné podmínky stanovuje zákon dvě. Musel být spáchán zvláště závažný zločin a trestní zákoník musí možnost výjimečného trestu výslovně stanovit. Zvláště závažný zločin je vymezen v § 14 odst. 3 trestního zákoníku. Jedná se o subkategorii zločinů, kdy do této kategorie spadají úmyslné trestné činy, u kterých trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně deset let. Druhou obecnou podmínkou je, že trestní zákoník musí uložení takového trestu dovolit, tedy výjimečný trest musí být přímo uveden mezi tresty, které zákon v ustanoveních k jednotlivým trestným činům ukládá.

Zvláštní podmínky, které musí být naplněny, aby mohl být trest odnětí svobody na doživotí uložen, jsou upraveny v ustanovení § 54 odst. 3 trestního zákoníku.

*„(3) Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal **zvláště závažný zločin vraždy** podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu **obecného ohrožení** podle § 272 odst. 3, **vlastizrady** (§ 309), **teroristického útoku** podle § 311 odst. 3, **teroru** (§ 312), **genocidia** (§ 400), **útoku proti lidskosti** (§ 401), **použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje** podle § 411 odst. 3, **válečné krutosti** podle § 412 odst. 3, **perzekuce obyvatelstva** podle § 413 odst. 3 nebo **zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků** podle § 415 odst. 3 **zavinil úmyslně smrt jiného člověka**, a to za podmínek, že*

*a) takový zvláště závažný zločin je **mimořádně závažný** vzhledem k **zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu** nebo k **zvláště zavrženíhodné poňnutce** nebo k **zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku** a*

*b) uložení takového trestu **vyžaduje účinná ochrana společnosti** nebo **není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.**“⁵⁰*

⁴⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 734.

⁵⁰ § 54 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb.

Z tohoto ustanovení lze vyčíst tři podmínky, které musejí být splněny kumulativně – úzký okruh zvláště závažných zločinů, mimořádně vysoká závažnost a jedna z podmínek stanovených pod písm. b).

7.1.1 Podmínka úzkého okruhu zvláště závažných zločinů

Trestní zákoník obsahuje celkem 11 skutkových podstat, kdy může být tento výjimečný trest uložen, jedinou společnou podmínkou těchto skutkových podstat je úmyslné usmrcení alespoň jedné osoby, kdy musí dojít k dokonání některého z trestných činů. Jedná se o taxativní výčet, který nelze nijak rozšířit o další skutkové podstaty. Pokud jde o podmínku úmyslného zavinění, postačuje zde i úmysl nepřímý, tedy situace, kdy pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit smrt jiné osoby, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn.⁵¹

7.1.2 Podmínka mimořádně vysoké závažnosti

Mimořádně vysoká závažnost zvláště závažného zločinu se musí opírat o jedno z následujících kritérií:

- zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu;
- zvláště zavrženíhodná pohnutka;
- zvláště těžký a těžko napravitelný následek.

V situaci, kdy je naplněno více daných kritérií současně, zvyšuje se závažnost spáchaného zvláště závažného zločinu.⁵²

Zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu

Způsob provedení charakterizuje objektivní stránku trestného činu. „Zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu ve smyslu návěty § 29 odst. 1 tr. zák. [v současnosti upraveno v § 54 odst. 3 trestního zákoníku] proto předpokládá vyšší míru surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti nebo brutality či zvrhlosti při provedení trestného činu vraždy, než jaká obvykle bývá spojena s tímto trestným činem. Je možno zde přihlížet také k okolnosti, že oběť byla vystavena zvláštním fyzickým nebo duševním útrapám.“⁵³

⁵¹ § 15 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb.

⁵² srovnej Rozhodnutí Nejvyššího soud ČSSR, sp. zn. Tsf 5/72.: „Základná podmienka pre uloženie trestu smrti u obvinených A. S. a S. B., spočívajúca v mimoriadne vysokom stupni nebezpečnosti trestného činu vraždy podľa § 219 Tr. zák. pre spoločnosť, a to so zreteľom na obzvlášť zavrhnutiahodný spôsob vykonania činu alebo na obzvlášť zavrhnutiahodnú pohnútku alebo na obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok, bola splnená. [...] boli preukázané všetky tieto tri kritériá (spôsob vykonania činu, pohnútku a následok), hoci vzhľadom na ich alternatívnosť nemusia byť dané súčasne, tiež mimoriadne zvyšuje stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť.“

⁵³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tpjf 30/76.

Mezi jednotlivé zvlášť zavrženíhodné způsoby provedení činu patří například situace kdy:

- pachatel zavraždil svou ženu a dítě tak, že dítě pořezal na krku a manželce rozřezal břicho a následně ji několikrát udeřil sekýrou do hlavy;
- pachatel zasadil své partnerce 61 bodných ran, velké množství ran bylo z doby, kdy se ještě bránila;
- pachatel zavlkl do sklepa devítiletého chlapce a nutil ho trpět jeho sexuální projevy, kdy při odporu chlapce svázal a následně ubodal devíti ranami;
- pachatel vykonal násilnou soulož na osmileté holčičce, následně ji i jinak pohlavně zneužíval, a nakonec ji urdousil.⁵⁴

Zvlášť zavrženíhodná pohnutka

Jedná se o pohnutku, která je v rozporu s morálkou společnosti. „Patří sem např. ziskuchtivost, zejména snaha opatřit si bezpravně prostředky k parazitnímu způsobu života, pomstychtivost a vůbec pohnutky, které zpravidla svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o naprosté neúctě pachatele k lidskému životu. Naproti tomu nelze takový charakter přičítat pohnutkám, které mají podklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost) nebo ve stavu okamžitého afektu, v dlouhodobé stressové situaci, v napětí v meziosobních vztazích a pod.“⁵⁵

Zvlášť zavrženíhodnou pohnutkou může být například situace kdy:

- pachatel závislý na hraní hazardních her získával peníze pro hraní loupežemi při nichž způsobil smrt třem lidem;
- pachatel usmrtil dvě osoby proto, aby získal finanční obnos pro parazitní způsob života;
- usmrcení dvou osob z důvodu, že jednoho považovali za příslušníka policie a druhého ze strachu, že by jej prozradil.⁵⁶

Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek

Zde se jedná o poruchu na nejvýznamnějších zájmech, které trestní zákoník chrání. Tuto poruchu způsobuje zvlášť závažný zločin a jako taková je buď nenapravitelná úplně, nebo je napravitelná, ale jen velmi obtížně. U zvlášť závažného zločinu vraždy se jedná především o usmrcení většího počtu lidí, než stačí podle § 140 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku, u všech ostatních 10ti zvlášť závažných zločinů je takovým následkem usmrcení dvou a více osob.⁵⁷

⁵⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tpjf 30/76.

⁵⁵ Rozhodnutí Tpjf 30/76, op. cit.

⁵⁶ Rozhodnutí Tpjf 30/76, op. cit.

⁵⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 741.

„Mimořádně vysoká závažnost zvláště závažného zločinu sama o sobě nestačí k tomu, aby byl uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Tr. zákoník vyžaduje, aby byla současně splněna i některá z podmínek uvedených alternativně v ustanovení § 54 odst. 3 písm. b) tr. zákoníku, tedy že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let.“⁵⁸

7.1.3 Podmínky podle § 54 odst. 3 písm. b)

Pod § 54 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku se nacházejí dvě podmínky pro uložení doživotního trestu, zde je však jejich naplnění alternativní, pro uložení doživotního trestu stačí, když je naplněna jedna z nich. V podmínce účinné ochrany společnosti je zdůrazněn především požadavek generální prevence. Uložení doživotního trestu je na místě za situace, kdy jiné tresty nebudou schopny ochránit společnost před nejnebezpečnější kriminalitou. Nastává tomu především za situace, kdy pachatel páchá některý z trestných činů § 54 odst. 3 trestního zákoníku buď proti některé z kategorií osob, které jsou více ohroženy (např.: děti), nebo pokud pácháním trestné činnosti dochází k hlubokému znepokojení široké veřejnosti. Naproti tomu při zkoumání, zda není naděje na nápravu pachatele uložением trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let, jde o prevenci individuální. Soud tam musí řádně zkoumat, zda skutečně neexistuje mírnější trestní opatření, které by vedlo k nápravě pachatele. Soud musí své rozhodnutí o tom, že pachatele nelze napravit trestem mírnějším, založit na „všestranném a pečlivém zhodnocení osobnosti pachatele, jeho předchozího života, příčin a podmínek jeho trestné činnosti, pohnutek dřívější a nyní posuzované trestné činnosti.“⁵⁹ Soud by si tak bezpochyby měl pořídit znalecké posudky jak z oblasti psychologie, tak z oblasti psychiatrie a popřípadě i sexuologickou expertízu. Pro rozhodnutí soudu, zda trest odnětí svobody na doživotí uložit, se zásadně vyžaduje bedlivé zvážení osobnosti pachatele, jeho předchozího života, příčin a podmínek jeho trestné činnosti,⁶⁰ z toho plynoucí již zmiňovaná rozumná míra jistoty, že naděje na nápravu pachatele uložением jiného trestu v daném případě není.

7.2 Praxe ukládání trestu odnětí svobody na doživotí českými soudy

Na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím jsem oběhlala krajské soudy s žádostí o poskytnutí rozsudků, kterými uložily trest odnětí svobody na doživotí. Bylo mi částečně vyhověno všemi krajskými soudy, kdy jsem celkem obdržela 28 rozsudků. Proto v této podkapitole nejprve nastíním praxi soudů,

⁵⁸ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, sp. zn. 6 T 12/2012, s. 31.

⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 742.

⁶⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tpjf 30/76.

kdy mým cílem bude zhodnotit, jak odůvodňují uložení výjimečného trestu, kdy vzhledem k rozsahu práce vezmu od každého soudu jeden rozsudek, následně shrnu, jaké trestné činy jsou v rozsudcích řešeny.

Krajský soud v Českých Budějovicích – shrnutí rozsudku 1 T 35/2009

Obžalovaný v rozmezí roku úmyslně usmrtil uškrcením dvě oběti, tím spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 140/1961 (v současnosti by došlo ke kvalifikaci dle § 140 odst. 1. odst. 3 písm. h) trestního zákoníku). Soud posuzoval motiv počínání obžalovaného, kdy ze znaleckých posudků vyplynulo, že nejpravděpodobnějším motivem byla potřeba snížit napětí vyplývající ze vztahu mezi obžalovaným a poškozenými, navíc posudky došly k závěru, že při páchaní trestných činů byly plně zachovány rozpoznávací i ovládací schopnosti.

Při ukládání trestu soud nejdříve zhodnotil, proč nestačí využít základní trestní sazby 12 – 15 let, kdy toto pokládá za zcela nepřiměřené. Následně zhodnotil i výjimečný trest odnětí svobody nad 15 let do 25 let, jako trest nedostatečný, protože spatřuje „stupeň nebezpečnosti jednání obžalovaného za vyšší než „jen“ „velmi vysoký“ a také možnost nápravy obžalovaného soud pokládá za více než „obzvláště ztíženu“.“⁶¹ V poslední řadě soud zkoumal kumulativní splnění třech zákonných podmínek stanovených § 29 odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb. První formální podmínka, zda je daná skutková podstata uvedena v taxativním výčtu, je bezpochyby naplněna. U podmínky mimořádně vysoké závažnosti soud dospěl, že jsou naplněny hned dvě alternativy – zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu a zvláště zavrženíhodná pohnutka pachatele.

„Pod pojem „způsob provedení činu“ nelze podřazovat jen samotný modus operandi, tedy v projednávaném případě způsob usmrcení, ale pod „způsob provedení“ spadají i širší časové, lokalizační či situační okolnosti deliktu. Jinak řečeno, zvláště zavrženíhodným způsobem provedení vraždy tak nemusí být jen mimořádně brutální či zákeřné nebo jinak zvrhlé úmyslné usmrcení, ale může jít i o případy „prostého“ usmrcení nevykazujícího zmíněné nadstavbové prvky (brutalita, zvrhlost apod.), toto „prosté“ usmrcení však je realizováno za zvláštních okolností (typicky např. při živelných pohromách).“⁶²

V tomto konkrétním případě samotná metoda provedení není nijak výjimečně brutální či zvrhlá. Soudu se jevily brutální a zvrhlé situační okolnosti, když pachatel na předem připravenou vraždu vylákal oběť na relativně odlehlejší lokalitu, kdy oběť neměla nejmenší tušení, že by k něčemu takovému mohlo dojít vzhledem ke skutečnosti, že obžalovaného považovala za blízkého přítele. Pokud jde o posuzování pohnutky, její zavrženíhodnost soud spatřuje v malichernosti a bezvýznamnosti motivu, jímž byl obžalovaný veden, protože do situace napětí mezi osobami se dostává

⁶¹ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 1 T 35/2009, s. 7.

⁶² Rozsudek 1 T 35/2009, op. cit., s. 8.

99 % veškeré populace a většina takovou situaci řeší maximálně hádkou. V této konkrétní situaci vznikl extrémní nepoměr mezi důvody jeho jednání a prostředky, kterými to řešil.

Třetí podmínku pro uložení spatřuje soud naplněnou v obou jejích variantách – je zde potřeba ochrany společnosti a současně tu chybí naděje, že obžalovaného lze napravit trestem nad 15 do 25 let. Podle znaleckých posudků je zde vysoké riziko, že po propuštění se vrátí k současnému způsobu života a nelze vyloučit, že se dopustí podobného jednání. Soud má tedy za to, že pachateli nemůže poskytnout další příležitost připravit o život další dívky.

Krajský soud v Hradci Králové – shrnutí rozsudku 9 T 13/2007

Obžalovaný, při výkonu svého povolání zdravotníka na oddělení anesteziologie a resuscitace ve více případech aplikoval intravenózně do centrální žíly lék Heparin. V období od května do září 2006 se mu tak podařilo usmrtit celkem sedm obětí a v dalších deseti případech se podařilo oběti zachránit. Došlo tak ke spáchání trestných činů vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h) zákona č. 140/1961 Sb. (v současnosti § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), i) trestního zákoníku), kdy v některých případech šlo o pokračující trestný čin a v některých případech se jednalo o trestný čin ukončený ve stádiu pokusu.

V tomto konkrétním případě byl uložen úhrnný výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, a navíc soud rozhodl o tom, že doba výkonu ve věznici se zvýšenou ostrahou se nezapočítává pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu.

Obžalovaný se už v přípravném řízení ke všemu doznal, přiznal, že věděl, co může podání Heparinu způsobit a uvedl, že do práce chodil znuděný a chtěl svým jednáním přivést lékaře ke zmatku a do pocitu nejistoty.

Ze znaleckých posudků vyplynulo, že jeho ovládací a rozpoznávací schopnosti byly zachovány a že se u něho projevuje syndrom vyhoření. Dále uvedl, že je u obžalovaného smíšená porucha osobnosti s rysy narcistickými, pasivně agresivními, dissociálními.

Soud při ukládání trestu hodnotil polehčující a přitěžující okolnosti, kdy mezi polehčující okolnosti zahrnul to, že obžalovaný vedl před spácháním trestného činu řádný život a také to, že byl nápomocen při objasňování. Přitěžujícími okolnostmi bylo, že spáchal trestný čin ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky a spáchání tohoto činu ke škodě osoby vážně nemocné a v páchaní trestné činnosti pokračoval po delší dobu.

K samotné argumentaci pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí vzal soud v potaz mnohočetnost spáchaných činů a také skutečnost, že jakožto zdravotnický personál místo, aby nemocným pomáhal, jim ještě jejich zdravotní stav zhoršoval, což soud spatřuje jako absolutní neúctu k lidskému životu. Dle názoru soudu zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu naplňuje každý ze skutků zvlášť, což samo o sobě zvyšuje společenskou nebezpečnost. Podle znalců není resocializace obžalovaného nemožná, nicméně znalec z oboru zdravotnictví – odvětví psychologie potvrdil, že obžalovaný má malou schopnost cítit vlastní vinu, tedy že resocializace je

možná jen v určité rovině chování. Vzhledem k výše uvedenému rozhodl soud o uložení trestu odnětí svobody na doživotí, a navíc s argumentací ochrany společnosti od dalšího takového jednání přistoupil ke zpřísnění, kdy se doba strávená ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.

Krajský soud v Ostravě – shrnutí rozsudku 34 T 22/95

Obžalovaný násilně pohlavně zneužil mladistvou, kdy ji následně třikrát udeřil do hlavy paličkou na maso, poté ji škrtil a při pokusu o útěk ji zasadil tři bodné rány, v důsledku čehož mladistvá zemřela. Tím obžalovaný spáchal jednak trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. (v současnosti § 187 odst. 1 trestního zákoníku) a jednak trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), d), f) zákona č. 140/1961 Sb. (v současnosti § 140 odst. 1, odst. 3 písm. c), i), j) trestního zákoníku).

Pachatel se ke spáchání činu přiznal. Při výslechu uvedl, že tak učinil, protože ho již neuspokojovala masturbace a chtěl zažít pohlavní styk se ženou. Uvedl, že před spácháním trestného činu vypil asi půl litru vodky, ale že si všechny své skutky uvědomoval a věděl, co jimi mohl způsobit. Ze znaleckého posudku obžalovaného vyplynulo, že obžalovaný byl plně trestně odpovědný.

Pokud jde o stupeň nebezpečnosti trestného činu vraždy pro společnost, je tento mimořádně vysoký vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu /§ 29 odst. 3 písm. a/ tr. zák./, surový a brutální útok vůči bezbranné osmileté dívce, které obžalovaný zasazoval opakované rány do temenní části hlavy paličkou na maso, dále ji škrtil popruhem délky 98 cm, mučivé útrapy nezletilé poškozené při částečném nástupu bezvědomí a následní smrti, šlo o velmi krutý a několik desítek minut trvající způsob usmrcení /, k zvlášť zavrženíhodné pohnutce /§ 29 odst. 3 písm. a/ tr. zák., postoji obžalovaného, svědčící o morální zvrhlosti, bezcitnosti a naprosté neúctě k lidskému životu ve vztahu k dívce ve věku 8 roků/. Uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti /§ 29 odst. 3 písm. b/ tr. zák. – obavy a panika v oblasti jejího výskytu a z těchto důvodů je nutno požadovat od společnosti ochranu, zejména bezbranných osob, dětí, které jsou častými oběťmi takových pachatelů, jako obžalovaný/. Není naděje, že by obžalovaného bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 15 až 25 let /§ 29 odst. 3 tr. zák./.⁶³

Krajský soud v Brně – shrnutí rozsudku 43 T 2/2016

Obžalovaný usmrtil celkem čtyři osoby, kdy třem z nich způsobil četná bodná a řezná zranění – jedné oběti celkem 29 řezných a sečných ran, druhé oběti 17 řezných, sečných i bodných a třetí oběti 11 sečně řezných ran. Následně usmrtil čtvrtou oběť tím, že ji opakovaně udeřil do hlavy těžkým předmětem. Tím spáchal zločin vraždy podle § 140 odst. 3. odst. 3 písm. a), i) trestního zákoníku.

⁶³ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě, sp. zn. 34 T 22/95, s. 25

V tomto konkrétním případě se obžalovaný k trestnému činu nevyjádřil a využil svého práva nevypovídat. Dokazování ve věci tak probíhalo rozsáhlými svědeckými výpověďmi. Ze znaleckých posudků vyplynulo, že obžalovaný netrpěl žádnou závažnou duševní chorobou, byla u něho nalezena jen slabá porucha osobnosti. Znalci došli k závěru, že je u obžalovaného zvýšený agresivní potenciál. Motiv ke spáchání trestného činu nebyl dle znalců motivem osobním.

Podle názoru soudu byly splněny podmínky pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí stanovené v § 54 odst. 3 trestního zákoníku. Zločin byl spáchán ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky, když obžalovaný zavraždil čtyři členy rodiny přesto, že se k němu chovali přátelsky a jedině, co od něho vyžadovali, bylo to, aby si našel práci a začlenil se do normálního způsobu života. Dále soud ve spáchaném trestném činu spatřoval i zvlášť těžký a těžko napravitelný následek, kdy usmrcením celé fungující rodiny připravil matku poškozeného o jedině příbuzné. Vzhledem ke skutečnosti, že ze znaleckého posudku vyšlo najevo, že náprava obžalovaného je značně ztížená, má soud za to, že zde je potřeba chránit společnost.

Krajský soud v Praze – shrnutí rozsudku 6 T 12/2012

Obžalovaný usmrtil poškozeného tak, že ho nejprve kopl do hlavy, následně ho několikrát udeřil pěstí a poté ho uškrtil, kdy v době mladistvého věku byl pro provinění vraždy již odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a toto odsouzení ještě nebylo zahlazeno. Tím spáchal zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku. Za tento trestný čin mu byl Krajským soudem v Praze uložen výjimečný souhrnný trest odnětí svobody na doživotí. Znalecký posudek došel k závěru, že poškozený netrpěl žádnou duševní chorobou ani poruchou, ovládací a rozpoznávací schopnosti obžalovaného byly zachovány v plné míře. U obžalovaného nešlo o motivaci plánovitou a organizovanou, ale o kombinaci situačních a osobnostních faktorů pod vlivem těžké opilosti. Schopnost rozpoznat protiprávnost jednání byla podle znaleckého posudku snížena nepodstatně, schopnost ovládat se byla snížena podstatně, avšak pouze z důvodu požití alkoholu.

Soud tedy došel k závěru, že je zapotřebí posoudit, zda jsou naplněné podmínky pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí podle § 54 odst. 3 trestního zákoníku. Mimořádně vysokou závažnost spáchaného zločinu soud spatřuje vzhledem k zvlášť zavrženíhodné pohnutce. Obžalovaný spáchal trestný čin za okolností, jakými jsou brutalita, zákeřnost a naprostá malicherná příčina jednání, což svědčí o absolutní neúctě k lidskému životu. Způsob usmrcení byl zcela jednoznačně zákeřný, když napadl nic netušícího poškozeného, který neměl sebemenší šanci se účinně bránit. Vysokou společenskou nebezpečnost i neschopnost obžalovaného napravit se při uložení mírnějšího trestu soud spatřuje v tom, že i vzhledem k nízkému věku pachatele má již bohatou trestnou činnost a nebyl schopen se z výkonu trestu odnětí svobody poučit. Nepoužití zpřísnující podmínky podle § 54 odst. 4 trestního zákoníku odůvodnil soud nízkým věkem obžalovaného.

Městský soud v Praze – shrnutí rozsudku 48 T 10/2016

Obžalovaný v úmyslu získat finanční prostředky na nákup omamných a psychotropních látek, které pravidelně užíval, zastřelil tři řidiče vozidel taxi, čímž spáchal zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku.

K dané věci obžalovaný nevyprávěl. Ze znaleckých posudků vyplývá, že obžalovaný netrpí žádnou duševní nemocí či poruchou chorobného charakteru.

„Co se týká podmínek pro uložení výjimečného trestu obsažených v ustanovení § 54 odst 3 tr. zákoníku, ty jsou v případě trestné činnosti spáchané obžalovaným splněny nepochybně, neboť nepochybně majetkově motivovaná tr. činnost, kterou spáchal, patří mezi nejzávažnější okruh zvláště závažných zločinů, závažnost tohoto jeho jednání je mimořádně vysoká již s ohledem na počet obětí této tr. činnosti, přičemž s ohledem na osobu obžalovaného, který v minulosti byl konzumentem drog, na které si v prostředky opatroval výhradně majetkovou tr. činností, neboť s krátkou výjimkou nikdy nepracoval, a v trestné činnosti majetkového charakteru pokračoval i přes četná opakovaná odsouzení a výkony trestů odnětí svobody, což vyvrcholilo sérií zmíněných vražd, tak jak ji zhodnotil znalec z oboru psychologie, uložení tohoto maximálního trestu vyžaduje ochrana společnosti, přičemž současně není s ohledem na zanedbatelnou možnost resocializace obžalovaného naděje, že by obžalovaného bylo možno napravit trestem v trvání od 20 – 30 let.“⁶⁴ Navíc vzhledem k situaci, že byl obžalovaný již v minulosti odsouzen za majetkové trestné činnosti a i přes to, že vykonal trest odnětí svobody, se nepoučil.

Krajský soud v Ústí – shrnutí rozsudku 2 T 1/2008

Obžalovaný usmrtil poškozenou po hádce o 150 000 Kč, které jí dlužil, učinil tak nejméně sedmi kuchyňskými noži, kdy poškozené zasadil nejméně 65 bodných ran. Tohoto trestného činu se dopustil i přesto, že již byl v minulosti odsouzen za ublížení na zdraví, neposkytnutí pomoci a znásilnění. Tím se dopustil trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), písm. h) zákona č. 140/1961 Sb. (v současnosti § 140 odst. 1, odst. 3 písm. i), j) trestního zákoníku) jako zvláště nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. Soud obžalovaného odsoudil k trestu odnětí svobody na doživotí a zároveň rozhodl, že doba výkonu trestu ve věznicí se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu se nezapočítává.

Ze znaleckého posudku vyšlo najevo, že obžalovaný netrpí žádnou duševní poruchou a trestný čin spáchal z prostého zlobného afektu, ovládací schopnosti byly zachovány.

K podmínkám pro uložení se soud vyjádřil následovně tak, že zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu spočíval v tom, že se bezbranná žena bránila pouze holýma rukama brutálnímu, surovému a bezcitnému útoku obžalovaného. U této podmínky soud podrobně rozepsal, že zavrženíhodnost spatřuje v zasazení tolika

⁶⁴ Rozsudek Městského soudu v Praze, sp. zn. 48 T 10/2016.

ran a takovým způsobem, že se žena ve stísněném prostoru mezi postelí a zdí ani neměla jak chránit, šest nožů nechal zabodnutých v její hlavě a krku. Pokud jde o podmínku, zda k dosažení účelu trestu nestačí i mírnější trest, soud zde uvedl, že pachatele nenapravily ani předchozí tresty odnětí svobody, ani si nevážil skutečnosti, že byl podmíněně propuštěn. Obžalovaný se z předchozích trestů nebyl schopen poučit a nedošlo u něho k převýchově, proto v této konkrétní situaci vyzdvihl soud potřebu chránit společnost.

Krajský soud v Plzni – shrnutí rozsudku 2 T 7/2001

Obžalovaný vykonal soulož na své matce, kdy ji následně uškrtil, tohoto jednání se dopustil i přesto, že byl již dříve dsouzen za trestný čin vraždy. Tímto jednání se dopustil trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. a trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1. odst. 2 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb. (v současnosti § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku) a to jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. Krajský soud v Plzni ho odsoudil na doživotí a společně s tím rozhodl, že se doba výkonu trestu ve věznicí se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.

Obžalovaný se ke spáchanému skutku přiznal. Soud provedl rozsáhlé dokazování, kdy si nechal vypracovat znalecké posudky. Znalci z oboru psychologie a psychiatrie došli k závěru, že odsouzený trpí sexuální úchylkou, kdy ho vzrušuje, když žena trpí. Ze všech důkazů vyplynulo, že po předchozí hádce s matkou ji v její ložnici napadl, kdy ji uškrtil ručníkem, který měla vedle své postele.

Soud došel k závěru, že byly naplněny všechny podmínky pro uložení doživotního trestu. Čin byl spáchán zvlášť zavrženíhodným způsobem, když při škrcení své matky odsouzený ještě degradoval její osobnost tím, že na ni vykonal soulož. K ostatním podmínkám využil znaleckých posudků. Ze samotného jednání, kdy předchozí tresty odnětí svobody neměli na osobnost odsouzeného žádný vliv, vyplývá nenapravitelnost odsouzeného a následně i potřeba ochrany společnosti. Ze samotných znaleckých posudků pak vychází, že dle znalců k jeho nápravě nepomůže ani dlouhodobý trest, z čehož soud usoudil, že ani výjimečný trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti let není dostatečným.

Shrnutí

Všechny krajské soudy vždy provedly rozsáhlé dokazování tak, aby bylo nadevší pochybnost prokázáno, že pachatelem daného skutku byl skutečně odsouzený. Všechny soudy vždy nechaly vypracovat na osobnost pachatele znalecké posudky, a to minimálně z oborů psychiatrie a psychologie. U samotné argumentace k jednotlivým zákonným podmínkám pro ukládání doživotního trestu se vždy vyjadřovaly postupně a ke každé zvlášť. Často soud při své argumentaci našel více než jeden důvod pro mimořádně vysokou závažnost zvlášť závažného zločinu.

U první zákonné podmínky nebyl žádný problém, vždy šlo o zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3 trestního zákoníku (popřípadě podle § 219 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb.). U podmínky mimořádně vysoké závažnosti se převážně

objevují zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu a zvláště zavrženíhodná pohnutka. Pouze jeden ze sedmi výše rozebraných rozsudků neobsahoval přímo ani jedno z kritérií mimořádné závažnosti a odůvodnil si ji počtem zavražděných osob a minulostí pachatele, který si finanční prostředky na drogy vždy obstarával majetkovou trestnou činností. Pokud jde o jednu z podmínek § 54 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku, tak i přesto, že stačí naplnění jedné z nich, většina soudů argumentuje oběma. Myslím si, že je to tím, že tyto podmínky spolu úzce souvisí. Když soud vysloví, že náprava pachatele není možná, logicky to souvisí i s tím, že je potřeba od takového pachatele chránit společnost.

Tabulka 1: Přehled rozsudků krajských soudů⁶⁵

soudy	sp. zn.	spáchaný skutek	kvalifikace trestného činu
Krajský soud v Českých Budějovicích	1 T 35/2009	úmyslně uškrtil dvě poškozené předem připravenými páskami, a to i přes to, že byl již dříve odsouzen za trestný čin znásilnění	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku
Krajský soud v Hradci Králové	1 T 10/92	usmrtil studentku velkým počtem bodných ran, poté ji odcizil batůžek, přitom byl již dříve odsouzen za pokus vraždy, znásilnění a loupeže	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), c), f) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), i), j) trestního zákoníku

⁶⁵ tučně vyznačené jsou spisové značky těch rozsudků, kde soud uložil přísnější druh trestu odnětí svobody na doživotí – tedy kde kromě trestu odnětí svobody na doživotí přidal podmínku, že se doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává
dále jsem v tabulce u rozsudků, které kvalifikovaly trestný čin podle zákona č. 140/1961 Sb., přidala řádek, ve kterém je jak by byl trestný čin kvalifikován podle současné právní úpravy

	1 T 100/93	ranami sekerou do zadní části hlavy usmrtil dvě své dcery a následně i jejich matku	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), d) zákona č. 140/1961 Sb. nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), c), i) trestního zákoníku
	4 T 2/2004	dva obžalovaní s úmyslem obohatit se napadli celkem 8 poškozených, kdy 7 z nich zavraždili - každou vraždu pak zakrývali jiným způsobem (např.: požárem, puštěním plynu, namaskováním oběšení nebo podřezání se,...)	oba spáchali trestný čin vraždy § 219 odst. 1. odst. 2 písm. a), b), c), h) zákona č. 140/1961 Sb. nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), h), i), j) trestního zákoníku
	4 T 3/2012	usmrtila čtyři své děti a to tím, že jim způsobila hluboké řezné rány v oblasti krku a následně se sama pokusila o sebevraždu	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. a), c), i) trestního zákoníku
	6 T 12/2012	napadnul manželský pár, kdy oba v důsledku zranění zemřeli – obžalovaný je několikrát uhodil kládíkem a následně je několikrát bodnul	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), i) trestního zákoníku
	9 T 5/2012	pod záminkou kontroly vody vnikl do bytu poškozené, kdy ji v úmyslu obohatit se začal škrtit a následně ji do úst nacpal hadr, v důsledku čehož poškozená umřela, tento čin spáchal i přesto, že byl již dříve odsouzen za pokus vraždy	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), i), j) trestního zákoníku

	9 T 9/2012	úmyslně usmrtil celkem tři osoby, kdy tak činil v úmyslu obohatit se a následně i v úmyslu zakrýt svou předchozí trestnou činnost	<p>trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb. a zločinu vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), i) j) trestního zákoníku</p> <p>nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. i) trestního zákoníku</p>
	9 T 13/2007	obžalovaný při výkonu svého zaměstnání zdravotní bratr podával pacientům (celkem 17) nepovoleně lék Heparin, kdy v následku toho zemřelo celkem 7 poškozených	<p>trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h) zákona č. 140/1961 Sb.</p> <p>nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku</p>
	9 T 5/2018	v úmyslu obohatit se z pojistné smlouvy se pokusili zabít čtyři osoby, kdy tyto skutky chtěli maskovat jako dopravní nehody a jednu osobu s úmyslem obohatit se usmrtili střelnou ranou zezadu do hlavy	oba spáchali zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku
Krajský soud v Ostravě	30 T 1/2014	usmrtil (společně s komplici) dva poškozené s tím, že je nejprve svázal a v kufru auta převezl na místo, kde je následně usmrtil, a to střelbou proti levé spánkové krajině	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. a), j) trestního zákoníku

	34 T 22/95	nejprve se pokusil pohlavně zneužít devítiletou dívku, kdy následně ji usmrtil – nejprve ji třikrát udeřil do hlavy paličkou na maso, poté ji škrtil a při pokusu o útěk jí zasadil tři bodné rány	<p>trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), d), f) zákona č. 140/1961 Sb.</p> <p>nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. c), i), j) trestního zákoníku</p>
Krajský soud v Praze	2 T 11/2004	přesně nezjištěným způsobem usmrtil ženu, přestože byl v minulosti již odsouzen za pokus vraždy	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h)
			nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku
	6 T 14/2006	úmyslně usmrtil tři osoby, když na ně několikrát vystřelil ze své legálně držené zbraně	<p>trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), c) zákona č. 140/1961 Sb.</p> <p>nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), h) trestního zákoníku</p>
	5 T 11/2008	v úmyslu se obohatit uškrtil poškozenou a to přesto, že již byl odsouzen z trestného činu vraždy	<p>trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h) zákona č. 140/1961 Sb.</p> <p>nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku</p>

	6 T 12/2012	usmrtil poškozeného tím, že ho nejdříve kopnul do hlavy, následně ho několikrát udeřil, a nakonec poškozeného uškrtil, kdy tak spáchal jednak přesto, že se poškozený neměl šanci bránit a jednak přesto, že již byl za trestný čin vraždy odsouzen v minulosti	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku
Krajský soud v Ústí nad Labem	1 T 54/94	v úmyslu obohatit se usmrtil několika bodnými ranami dva poškozené a to přesto, že byl v minulosti opakovaně odsouzen za znásilnění	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), f) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku
	2 T 1/2008	usmrtil poškozenou a to 65 bodnými ranami, kdy v poškozené zanechal 6 nožů	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), h) zákona č. 140/1961 Sb.
nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. i), j) trestního zákoníku			
	3 T 37/2001	jednu poškozenou se pokusil uškrtit a druhou poškozenou uškrtil a to přesto, že již v minulosti byl odsouzen za pokus vraždy	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb.
nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku			

Krajský soud v Brně	10 T 4/98	úmyslně usmrtil svého tříletého syna, a to sedmi údery kladivem a následně 16 bodnořeznými ranami a poté usmrtil matku a to 58 bodnořeznými ranami	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), e) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), c), i) trestního zákoníku
	43 T 2/2016	úmyslně usmrtil čtyři příbuzné, kdy tři z nich utrpěli četné bodnořezné a sečné rány a jednoho opakovaně udeřil těžkým předmětem	zvlášť závažný zločin vraždy § 140 odst. 3 písm. a), i) trestního zákoníku
Městský soud v Praze	48 T 10/2016	v úmyslu získat finanční prostředky na nákup omamných a psychotropních látek, které pravidelně užíval, zastřelil tři řidiče vozidel taxi	zvlášť závažný zločin vraždy § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku
	49 T 7/2004	v úmyslu obohatit se usmrtil dvě osoby, jednu 6 ranami sekáčkem a druhou 31 bodnými ranami	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h), j) trestního zákoníku
Krajský soud v Plzni	4 T 25/95	úmyslně usmrtil tři osoby, a to tak, že každého střelil nejméně čtyřmi střelnými ranami, kterými mířil na hlavy obětí, takového jednání je dopustil za finanční odměnu 100 000 Kč	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), f) zákona č. 140/1961 Sb.,
			nyní: zvlášť závažný zločin podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), j) trestního zákoníku

	2 T 13/2011	odsouzený usmrtil ženu a to 33 bodnými ranami i přes to, že byl již v minulosti odsouzen za trestný čin vraždy	zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. h), i) trestního zákoníku
	1 T 10/91	dva obžalovaní postupně usmrtili čtyři osoby, kdy prvního poškozeného střelili z bezprostřední blízkosti přímo do hlavy, další pak usmrtili mnohčetnými bodnými ranami (až 26 bodných ran jedné oběti)	tím oba spáchali trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), c), f) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a), h), i), j) trestního zákoníku
	33 T 8/99	odsouzený usmrtil poškozenou tím, že ji ubil a ušlapal a toto jednání spáchal jako zvlášť nebezpečný recidivista	trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. i) trestního zákoníku
	2 T 7/2001	odsouzený usmrtil svou matku tím, že ji během hádky uškrtil, kdy během škrčení na ní ještě vykonal soulož, a to spáchal i přesto, že byl již v minulost za trestný čin vraždy odsouzen	trestný čin podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb.
			nyní: zvlášť závažný zločin podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. h) trestního zákoníku

Celkem jsem na základě žádostí získala od krajských soudů 28 rozsudků, kterými uložili trest odnětí svobody na doživotí. Tyto rozsudky jsem dala do přehledné tabulky, abych ukázala, za jaké skutky soudy daný trest ukládají.

Poté, co jsem prošla rozsudky, jsem došla k závěru, že u nás je trest odnětí svobody na doživotí zatím ukládán prakticky jen za zvlášť závažný zločin vraždy. Kdy u nás je ukládán především tehdy, pokud pachatel usmrtil více osob, usmrtil dítě, které je mladší patnácti let, pachatelem byl recidivista, spáchal tento trestný čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem nebo se pokoušel získat majetkový prospěch a konečně se snažil zakrýt jinou trestnou činnost.

Jediný případ, kde nebyl trest odnětí svobody na doživotí uložen za zločin vraždy, který se mi podařilo najít, je případ „methylalkoholové kauzy“. V tomto konkrétním případě byl trest odnětí svobody na doživotí uložen dvěma obviněným za zvlášť závažný zločin obecného ohrožení podle § 272 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Obvinění vyráběli směs složenou z methylalkoholu a etanolu, kterou následně prodávali jako alkoholický nápoj, přičemž došlo k intoxikaci nejméně 117 osob, kdy nejméně u 38 osob došlo k úmrtí a u nejméně dalších 50 osob došlo k těžké újmě na zdraví.⁶⁶

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 6 Tdo 1553/2016.

8 Podmíněné propuštění

Jak už jsem zmiňovala výše (v kapitole č. 5 Přípustnosti trestu odnětí svobody na doživotí z hlediska lidských práv) institut podmíněného propuštění je podle ESLP velmi důležitou součástí právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí. Bez možnosti podmíněného propuštění by totiž byl tento trest trestem nehumánním.

Jedná se o institut hmotného práva, který je zmírněním uloženého a vykonávaného nepodmíněného trestu odnětí svobody. To, že tento institut zkracuje dobu, kterou má odsouzený strávit ve vězení, částečně vyvažuje pohrůžka dalšího pokračování výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody za situace, kdy odsouzený na svobodě dále páchá trestné činy. Podmíněné propuštění tak pracuje s motivací vězňů, kdy při dodržení podmínek podmíněného propuštění je odsouzený odměněn tím, že si nemusí odpykat zbylou část trestu. Toto může být „*definováno jako komplex mimoústavního odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci.*“⁶⁷ Bezpochyby možnost podmíněného propuštění ovlivňuje chování vězňů při výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Je zřejmé, že vězni kvůli možnosti získat podmíněné propuštění a zkrátit si tak trest, budou dodržovat podmínky vězení, vede tedy k pozitivním aktivitám a odrazuje vězně od negativního chování.⁶⁸ Vězni se snaží získat co největší počet kázeňských odměn, a naopak se snaží nemít žádné kázeňské tresty, protože to je jedna z věcí, na které se dívá soudce, když rozhoduje o tom, zda má vězeň na podmíněné propuštění skutečně nárok.

8.1 Předpoklady podmíněného propuštění

Dříve, než začnu rozebírat jednotlivé předpoklady, je potřeba zdůraznit, že se nejedná o nárokový institut, tedy i v případě, že jsou splněny všechny předpoklady, soud nemusí odsouzeného podmíněně propustit. Soud však musí všechny podmínky řádně zkoumat. Samotné předpoklady lze rozdělit na obecné a zvláštní.⁶⁹

8.1.1 Obecné předpoklady podmíněného propuštění

Jedná se o takové předpoklady, které jsou společné pro všechny formy podmíněného propuštění, tedy pro podmíněné propuštění z jakéhokoliv nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tyto předpoklady může ještě rozčlenit na obligatorní (ty,

⁶⁷ ŠÁMAL, P. a VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012. č. 11-12, s. 249.

⁶⁸ ŠÁMAL, *Trestněprávní revue*. 2012, op. cit., s. 249.

⁶⁹ VICHEREK, R. Předpoklady podmíněného propuštění a jeho formy dle stávající úpravy trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 4, s. 79.

které musí být naplněny vždy) a fakultativní (soud k nim přihlíží, ale naplněny být nemusí).

- Obligatorní předpoklady:
 - prokázání polepšení;
 - předpoklad, že odsouzený povede řádný život nebo přijetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného;
 - vykonání zákonem stanovené části nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁷⁰
- Fakultativní předpoklady:
 - řádný a včasný nástup do výkonu trestu odnětí svobody;
 - nahrazení či jiné odčinění škody, nebo jiné újmy způsobené trestným činem nebo vydání bezdůvodného obohacení;
 - postoj odsouzeného k výkonu ochranného léčení.⁷¹

*„Polepšení je vývojový proces vnitřní proměny osobnosti odsouzeného, který se navenek projevuje pouze v jeho chování.“*⁷² Soud se musí při rozhodování snažit rozlišit, kdy pozitivní chování vychází z vnější adaptace v prostředí vězení a kdy naopak dochází ke skutečným změnám u osobnosti odsouzeného, a tedy kdy je zde naděje, že odsouzený je skutečně polepšen a povede tak i na svobodě řádný život. Proto v tomto případě nemůže soud hodnotit pouze na základě chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody a plnění jeho povinností. Pokud jde o plnění povinností, ty vedle základních povinností odsouzených stanovených v § 28 zákona o výkonu TOS zahrnují i povinnosti vyplývající z jiných právních předpisů (např.: povinnost k náhradě škody, povinnost k odčinění nemajetkové újmy,...).⁷³ V souvislosti s tímto předpokladem se pak určitě naskytuje otázka, zda je náprava pachatele, který spáchal tak závažný zločin, že dostal doživotní trest, vůbec možná. Rozsudky, kterými je ukládán trest odnětí svobody na doživotí jsou zpravidla postaveny na různých znaleckých posudcích z oblastí psychologie a oblasti psychiatrie, které hodnotí pachatele jako zcela nenapravitelného. Kromě toho psychologické výzkumy zjistily, že při výkonu trestu odnětí svobody více jak 10 let nastávají v psychice odsouzeného trvalé negativní změny, které působí proti snahám o resocializaci. Vzhledem k to-

⁷⁰ § 88 odst. 1 trestního zákoníku.

⁷¹ § 88 odst. 3 trestního zákoníku.

⁷² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 1082.

⁷³ VICHEREK, R. Předpoklady podmíněného propuštění a jeho formy dle stávající úpravy trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 4, s. 79.

muto by se dalo uvažovat o tom, že doživotní trest vylučuje jakoukoli nápravu pachatele.⁷⁴ Při posuzování tohoto požadavku se přihlíží i k závažnosti spáchaného trestného činu. „V žádném případě nelze přihlížet k trestnému činu odsouzeného izolovaně. Jak chování odsouzeného před spácháním trestného činu, tak jeho chování projevivší se spáchaným činem, stejně jako jeho chování ve výkonu trestu, jsou okolnosti, které ve vzájemné souvislosti jsou důležité pro posouzení otázky, zda povede řádný život pracujícího člověka.“⁷⁵

Předpoklad, že odsouzený povede řádný život, souvisí s tím, zda pro společnost není podmíněné propuštění odsouzeného velkým rizikem. Skutečnosti, které by měl soud při hodnocení tohoto předpokladu vzít v potaz, jsou: zda má zajištěné zaměstnání nebo nějaký jiný zdroj příjmů, zda má zajištěné ubytování, zda má nějaké sociální vazby, kdy by mu někdo z příbuzných či známých byl ochoten pomoci, zda již byl někdy v minulosti podmíněně propuštěn a v tomto případě také, zda došlo k nařízení zbytku tohoto trestu či nikoliv, trestní minulost, za jaké trestné činy byl odsouzen.⁷⁶ Očekávání vedení řádného života musí být opravdu důvodně založené na důkladném zhodnocení pachatelovy osobnosti. Vedle tohoto může být ještě přijata záruka za dovršení nápravy odsouzeného, kdy není výslovně stanoveno, kdo všechno může dát takovou záruku. Vychází se zde z § 331 odst. 3 trestního řádu a záruku tak může dát zájmové sdružení občanů.

V zákonném ustanovení § 88 odst. 5 trestního zákoníku je upravena doba, kterou musí doživotně odsouzený vykonat, než může zažádat o podmíněné propuštění. Oproti § 88 odst. 1 trestního zákoníku se jedná o pevně stanovenou hranici, která je dána na dvacet let. Takto stanovená doba by měla být dostatečně dlouhá k tomu, aby byl trest odnětí svobody nepřísrnějším trestem. Jak už jsem zmiňovala výše v této práci, tak může nastat i situace, kdy tato doba bude stanovena na třicet let. Je tomu tak, když soud zpřísní doživotní trest na základě § 54 odst. 4 trestního zákoníku.

8.1.2 Zvláštní předpoklady podmíněného propuštění

Jedná se o předpoklady, které jsou typické jen pro konkrétní druh podmíněného propuštění. Zvláštní předpoklady pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí jsou upraveny v § 88 odst. 5 trestního zákoníku.

- propuštění až po výkonu nejméně dvaceti let trestu;

⁷⁴ ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. *Státní zastupitelství*. 2007, č 9. s. 7.

⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyšší soud ČSSR ze dne 28. 9. 1962, sp. zn. Tsf 29/62.

⁷⁶ VICHEREK, R. Předpoklady podmíněného propuštění a jeho formy dle stávající úpravy trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 4, s. 79.

- „nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla [osoba] odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu“⁷⁷

8.2 Zkušební doba

Jelikož je propuštění pouze podmíněné, stanovuje u něj zákon zkušební dobu. Dle § 89 odst. 1 trestního zákoníku může soud u odsouzeného za zločin uložit podmínku na jeden rok až sedm let. Tuto dobu stanovuje soud dle svého uvážení a nemusí ji stanovit pouze na celá léta, zkušební doba může být stanovena i na měsíce. Začátek zkušební doby nastává dnem následujícím po dni, kdy došlo ke skutečnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zkušební dobu nelze dodatečně prodlužovat ani zkracovat.⁷⁸

8.3 Opětovné podmíněné propuštění

V souvislosti s trestem odnětí svobody na doživotí je namísto zabývat se krátce otázkou opětovného podmíněného propuštění. Opětovné podmíněné propuštění je obecně možné, a to za stejných podmínek jako u klasického podmíněného propuštění. Nicméně u doživotního trestu je tato možnost výslovně zakázána. V § 91 odst. 4 trestního zákoníku stojí: „Opětovné podmíněné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.“

Až do doby propuštění prvního doživotního vězně u nás, nemohlo být toto ustanovení nijak využíváno. Teď už k jeho využití dojít může. Za předpokladu, že by byl propuštěný doživotně odsouzený znovu vzat do věznice, byl by doživotně odsouzeným bez možnosti propuštění. Podle mého názoru je toto ustanovení problematické z pohledu lidských práv, kdy je v jasném rozporu s rozsudkem ESLP ve věci Vinter a ostatní proti Spojenému království, a tedy při aplikaci tohoto ustanovení by došlo k porušení zákazu mučení (čl. 3 Úmluvy, čl. 7 odst. 2 Listiny).

⁷⁷ VICHEREK, R. Předpoklady podmíněného propuštění a jeho formy dle stávající úpravy trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 4, s. 79.

⁷⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 1021 – 1022.

8.4 Případ prvního podmíněně propuštěného doživotně odsouzeného v České republice

V srpnu loňského roku u nás došlo k prvnímu podmíněnému propuštění doživotně odsouzeného vězně. Stal se jím pan František Müller. Na základě žádosti podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím jsem od Okresního soudu v Sokolově získala usnesení, kterým byl Müller podmíněně propuštěn – usnesení 36 PP 62/2017.

Zkušební doba byla stanovena maximální možná tedy na sedm let a byl uložen dohled. Společně s tím mu byla podle § 89 odst. 2 trestního zákona stanovena příslušná omezení: 1) aby neprodleně po propuštění nastoupil do zaměstnání, aby bez zbytečných důvodů neměnil zaměstnavatele, 2) aby nejpozději do dvou dnů od propuštění kontaktoval Probační a mediační službu a 3) aby se zdržel nadměrného požívání alkoholu.

Soud v tomto usnesení pečlivě zhodnotil všechny předpoklady, které jsou zákonem dány pro institut podmíněného propuštění. Při zkoumání polepšení pachatele a toho, zda povede řádný život, si soud nechal zpracovat dva znalecké posudky, jeden z oboru psychiatrie a jeden z oboru psychologie. Oba znalci došli k závěru, že resocializace odsouzeného je možná. Vedle těchto znaleckých posudků k podmíněnému propuštění pomohla jednak snaha odsouzeného, který sám dlouhodobě spolupracuje s Probační a mediační službou Sokolov a s Centrem sociálních služeb Praha, jednak i záruka, kterou za odsouzeného přijalo Centrum sociálních služeb Praha.

Ke zvláštní podmínce, která je stanovena pouze pro trest odnětí svobody na doživotí, se soud vyjádřil takhle:

„Vzhledem k dikci § 88 odst. 5 tr. zákoníku „...nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla [osoba] odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.“ se soud zabýval i touto přísnostní klauzulí. I přesto, že odsouzený byl v minulosti v několika případech odsouzen a byl mu uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, pak soud po zhodnocení celého průběhu výkonu trestu odsouzeného a jeho osoby, která byla podrobena znaleckému zkoumání, dospěl k závěru, že lze předpokládat, že dané riziko je minimální. Soud k tomuto závěru vede především skutečnost, že odsouzený v průběhu výkonu trestu úspěšně absolvoval několik terapeutických kurzů, a to i dlouhodobějších, ze kterých byl schopen profitovat.“⁷⁹

Podle mého osobního názoru je argumentace velmi kvalitní, soud se věnoval všem bodům podrobně. To je nejspíše dáno tím, že se jedná o první usnesení, které u nás vyhovělo žádosti doživotně odsouzeného o podmíněné propuštění.

Fakt, že soud pustil doživotně odsouzeného je v tomto případě podle mě založen především na tom, že František Müller byl odsouzen za úplně jiné skutky než

⁷⁹ Usnesení Okresního soudu v Sokolově, sp. zn. 36 PP 62/2017, s. 6.

ostatní doživotně odsouzení u nás. Müller byl odsouzen soudy Spolkové republiky Německo za pokus loupežné vraždy. Je jasné, že je to trestný čin, za který by u nás doživotní trest nedostal.

9 Snahy o nápravu rozsudků, které ukládají trest odnětí svobody na doživotí

9.1 Mimořádné opravné prostředky

Ať už se pachatel ke spáchání trestných činů přizná či nikoliv, často se právě u doživotně odsouzených setkáme s tím, že se pokouší vynesený rozsudek změnit. Kromě klasického řádného opravného prostředku, kterým je odvolání, má odsouzený ještě další opravné prostředky, a to mimořádné opravné prostředky. Mezi tyto prostředky, které se doživotně odsouzeným vězňům naskytují, patří: dovolání, obnova řízení a stížnost pro porušení zákona.

9.1.1 Dovolání

První mimořádný prostředek, který trestní řád upravuje je dovolání. Právně je dovolání upraveno v hlavě sedmnácté, kdy důvody pro jeho podání jsou uvedeny taxativně v § 265b trestního řádu. V tomto ustanovení v odst. 2 stojí: „Dovolání lze podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí.“ Zde je dovolacím důvodem samotné uložení výjimečného trestu, kdy rozhodnutí nemusí být vytýkán žádný další důvod podle odst. 1. Podstatou přezkumu zde bude zkoumání toho, zda byly naplněny všechny podmínky pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Napadat se tak bude výrok o trestu, a to pro nesplnění některé z podmínek stanovených v § 54 odst. 3 trestního zákoníku. Především se tak může jednat o námitku nižšího stupně nebezpečnosti pro společnost, případně možnost nápravy pachatele uložením mírnějšího druhu trestu.⁸⁰

Důvody pro odvolání stanovené v prvním odstavci jsou formulovány tak, že nevyvolávají pochybnosti o tom, že se jedná pouze o přezkum právních a procesních otázek. Na rozdíl od odst. 2, který může budít dojem, že lze přezkoumávat navíc i otázky skutkové. K závěru, že mohou být přezkoumány nejen otázky právní, ale i otázky skutkové, dospěl i Nejvyšší soud:

„Rozsah přezkumu dovolacího soudu je pak zaměřen na posouzení, zda ve věci byly splněny všechny zákonné předpoklady pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Jedná se ovšem nejen o přezkoumání vlastních zákonných podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí (srov. § 29 odst. 1, 3 TrZ), popřípadě výroku o trestu jako celku, nýbrž též o posouzení toho, zda byly splněny zákonné předpoklady pro vyslovení viny obviněného trestným činem, u něhož zákon uložení tohoto výjimečného trestu připouští. Tyto otázky dovolací soud posuzuje nejen z hlediska správnosti použité právní kvalifikace, ale též z hlediska správnosti a úplnosti skutkových zjištění, ovšem jen za

⁸⁰ SEKVARD, O. *Dovolání*. Praha: Nakladatelství Orac, s. r. o., 2004, s. 72 – 73.

předpokladu, že dovolatel jejich vady vytýká a že se vztahují k těm skutkovým okolnostem, jejichž existence je předpokladem pro rozhodnutí o vině i trestu.“⁸¹

Nicméně takovýto názor nezůstal u Nejvyššího soudu dlouho. Rok po vyslovení tohoto rozsudku vydává velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu stanovisko:

„V případě, kdy obviněnému je uložen trest odnětí svobody na doživotí, je rozsah přezkumu napadeného rozhodnutí dovolacím soudem při uplatnění dovolacího důvodu podle § 265b odst. 2 tr. ř. omezen jen na posouzení toho, zda byly splněny všechny zákonné podmínky pro uložení takového druhu trestu ve smyslu ustanovení § 29 odst. 1, 3 tr. zák. Přitom dovolací soud vychází z toho, zda soudy zjištěný skutkový podklad v tomto směru opodstatňuje právní závěr o splnění podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí.“⁸²

Tím došlo k navrácení do situace, kdy Nejvyšší soud zkoumá pouze otázky právní a procesní. Zde dle mě však zůstává otázka, jestli skutečný záměr zákonodárce nespočíval přeci jen i v posouzení skutkových okolností. Dá se uvažovat nad tím, že kdyby zákonodárce chtěl skutečně zkoumat jen právní a procesní otázky, mohl tento odvolací důvod přidat do prvního odstavce ke všem ostatním.

9.1.2 Stížnost pro porušení zákona

Stížnost podobně jako dovolání může směřovat pouze proti právním či procesním vadám. Proti skutkovým nedostatkům může jít jen, pokud jsou důsledkem vadného právního posouzení či vadného postupu řízení. Tento mimořádný opravný prostředek je v rukách ministra spravedlnosti. Obviněný tedy stížnost pro porušení zákona k Nejvyššímu soudu podat nemůže, on a jiní však mohou podání podnětu iniciovat u samotného ministra. Na rozdíl od dovolání není podání stížnosti časově omezeno.⁸³

Tím, že podání stížnosti může iniciovat u ministra spravedlnosti kdokoliv, bude asi platit, že čím víc medializovaný případ, tím víc podnětů k ministrovi. Případ, který se dostal na stůl nejednoho ministra je určitě případ Jiřího Kajínka. V jeho prospěch podali stížnost pro porušení zákona dva ministři, v roce 2001 podal stížnost Pavel Rychetský a v roce 2006 podal stížnost Pavel Němec. Například Pavel Rychetský namítal, že provedené dokazování nebylo zcela v pořádku a že orgány činné v trestním řízení se nevyrovnaly se všemi problémy, především soudy nezvládly prověřit svědky, kteří označili, že Kajínek střílel. Rychetský navrhl konfrontaci

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 11 Tdo 79/2002.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 15 Tdo 138/2003.

⁸³ § 266 trestního řádu.

svědků, dále vytýkal neprovedení rekonstrukce na místě činu za účasti obviněného, poškozeného a svědků. Tato stížnost byla nejvyšším soudem zamítnuta.⁸⁴

9.1.3 Obnovení řízení

Posledním mimořádně opravným prostředkem je obnova řízení. Na rozdíl od předchozích dvou mimořádných opravných prostředků slouží k odstraňování nedostatků ve skutkovém zjištění. Žádat obnovu řízení však lze jen za situace, kdy se objeví nové skutečnosti či nové důkazy. Musí se jednat o skutečnosti a důkazy, které nebyly dříve vůbec známy, nelze zde tedy posuzovat skutečnosti již dříve známé, které se odsouzeným jeví jako nesprávně posouzené.⁸⁵ O návrhu na obnovu řízení rozhoduje stejný soud, který ve věci rozhodl v prvním stupni. Tento fakt se však může jevit problematickým, a to tím spíše u doživotně odsouzených. Ve chvíli, kdy se soud uchýlí k uložení trestu odnětí svobody na doživotí, je přesvědčen o závažnosti spáchaného trestného činu a své rozhodnutí má poměrně rozsáhle odůvodněné, kdy má odůvodněné všechny podmínky, které musejí být splněny pro uložení doživotního trestu. Je tak patrné, že v takovém případě by se soudu jen těžko měnila argumentace. Na druhou stranu je pochopitelné, že tento institut bude doživotně odsouzenými vězni často využíván, protože doživotně odsouzení budou využívat každé možné šance, jak zvrátit svůj trest.

9.2 Ústavní stížnost

Další možností, která se pro doživotně odsouzené u soudů nabízí, je podání ústavní stížnosti. Tato varianta je až poslední možností. Proto, aby mohl odsouzený podat stížnost k Ústavnímu soudu, musí být nejprve vyčerpány všechny opravné prostředky, které právní řád nabízí (odvolání, dovolání). Podmínky pro podání ústavní stížnosti jsou stanoveny v § 72 – § 75 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Zde musí odsouzený, respektive jeho advokát namítat porušení nějakého základního práva. Nejčastějším namýtaným právem v případech doživotně odsouzených bývá právo na spravedlivý proces.

9.3 Milost, amnestie

Další šance pro doživotně odsouzené, jak se dostat z vězení, je udělení milosti nebo amnestie prezidentem republiky. Právní úprava těchto institutů je jak v samotné Ústavě (čl. 62 písm. g)), tak v trestním řádu (§ 366 - § 370). Amnestie je udělována hromadně a jedná se o úplné nebo částečné zmírnění trestu. Vzhledem k tomu, že je

⁸⁴ Rozhodnutí Nejvyšší soud ČSSR, sp. zn. Tsf 29/62.

⁸⁵ § 278 trestního řádu.

udělována hromadně pro určitý okruh spáchaných trestných činů, je v případě doživotně odsouzených málo pravděpodobná. Naproti tomu milost je individuálním aktem.

U nás došlo historicky k prvnímu udělení milosti doživotně odsouzenému v roce 2017, kdy pan prezident Miloš Zeman udělil milost doživotně odsouzenému Jiřímu Kajínkovi. Vzhledem ke skutečnosti, že rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti není správním rozhodnutím, nemusí obsahovat žádné odůvodnění. Proto se z tiskové zprávy nedozvíme, jaké důvody vedly pana prezidenta k udělení milosti. Co se ze zprávy dozvídáme je pouze skutečnost, že omilostněnému byl prominut uvedený trest pod podmínkou, že se do 7 let od udělení milosti nedopustí žádného trestného činu, tuto podmínku má hlídat soud, který ve věci Kajínka rozhodl v prvním stupni.⁸⁶

⁸⁶ OVČÁČEK, J. Prezident republiky udělil milost. *PRAŽSKÝ HRAD Prezident ČR* [online]. © 2019 Pražský hrad, publikováno 23. 5. 2017 [cit. 18. 2. 2019].

10 Výkon trestu odnětí svobody na doživotí

10.1 Mezinárodní aspekty

Náš stát, stejně jako ostatní státy, má vlastní právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody. Nicméně se dají vyčlenit některé minimální požadavky, které by měla splňovat každá právní úprava a tyto požadavky jsou přijímány i na mezinárodní úrovni. Za zmínku určitě stojí Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, která byla přijata na I. kongresu OSN o prevenci a zločinnosti a zacházení s pachateli konaném v roce 1955 v Ženevě.⁸⁷ Tato minimální pravidla stanovují podmínky např: pro ubytování, hygienu, ošacení a ložní prádlo, jídlo, zdravotní služby, kázeňské tresty, kontaktu s vnějším světem, vyznávání náboženství, což vše souvisí s právy vězňů, nebo dále upravují podmínky na vězeňský personál.⁸⁸

Dalším důležitým mezinárodním dokumentem, který ovlivnil naše vězeňství, jsou Evropská vězeňská pravidla, která byla vyhlášena rezolucí Rady Evropy v roce 1973 a v roce 1987 byla přepracována. Jedná se o dokument, který má doporučující charakter. Tato pravidla stanovují především následující:

- respektování základních lidských práv;
- zákaz diskriminace;
- podmínky pro umístění a ubytování – pokud to jde, tak umístit co nejbližší domovu, ubytování musí zachovávat co největší míru soukromí odsouzeného a musí splňovat zdravotnické a hygienické požadavky;
- požadavky na osobní hygienu – zde jsou požadavky kladeny jak na prostory věznice (práva vězně), tak na osobu vězně (povinnost vězně udržovat sebe a své ošacení v řádném stavu)
- požadavky na oděv a lůžkoviny;
- požadavky na stravování – denně musejí být podávána tři jídla a vězeň musí mít neustálý přístup k vodě;
- nárok na právní poradenství;
- právo na styk s vnějším světem – musí jim být umožněna komunikace (písemná či telefonická), pravidla pro návštěvy;
- stanovení vězeňského režimu;
- pravidla pro práci vězňů – např.: práce nesmí být používána jako trest, vyplácení mzdy,...
- další práva vězňů: právo na cvičení či rekreační činnost, na vzdělání, svoboda myšlení, svědomí a víry, právo na informace a další práva jednotlivých skupin (např.: žen, jazykových menšin,..);

⁸⁷ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s. r. o., 2010, s. 69.

⁸⁸ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners ze dne 30. 8. 1955. In: *refworld* [online]. [cit. 22. 02. 2019].

- zdravotní péče – povinnosti lékařského personálu;
- dále jsou třeba upravené požadavky na vězeňský personál.⁸⁹

10.2 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody na doživotí

Právní úprava výkonu je upravena ve více právních předpisech, kdy výchozí pravidla nacházíme v trestním zákoníku a v trestním řádu. Dalšími důležitými předpisy pak jsou zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a dále pak vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Nepodmíněný trest odnětí svobody musí být vykonáván ve věznici, to je obligatorně stanoveno trestním zákoníkem. Věznice jsou zřizovány ministerstvem spravedlnosti, samotnou správu vykonává Vězeňská služba, tedy kontroluje chod věznice, střežení a dozor odsouzených.⁹⁰ V současné právní úpravě máme dva druhy věznic – s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.

Zařazení do jednotlivých typů věznic je upraveno v § 56 trestního zákoníku. Kdy pachatelé, kterým byl uložen výjimečný trest, jsou zařazeni do věznice se zvýšenou ostrahou. U doživotního trestu je dále v odst. 3 stanoveno omezení, že nelze pachatele, kterému byl tento trest uložen, zařadit do jiného typu věznice. Tedy odsouzený k doživotnímu trestu bude vždy zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Další omezení je stanoveno v § 57 trestního zákoníku, kdy odsouzeného k takovému trestu nelze přeřadit do mírnějšího typu věznice dříve, než vykoná alespoň 10 let trestu. Tato doba 10 let se počítá podle § 139 trestního zákoníku, započítává se do ní samotná doba skutečného výkonu trestu, kdy výkon doživotního trestu nelze přerušit a ani není pro odsouzeného možnost kázeňské odměny, která umožňuje dočasné opuštění věznice. Do doby 10 let se však započítává doba, kterou pachatel strávil ve vazbě.⁹¹

10.3 Věznice, ve kterých se v České republice vykonává trest odnětí svobody na doživotí

Jak je uvedeno výše, doživotně odsouzení jsou zařazeni vždy do věznice se zvýšenou ostrahou, kdy pro účely doživotního trestu jsou připraveny především věznice Valdice a věznice Mírov, v menší míře přijímá doživotně odsouzené i věznice v Karviné. Ženy jsou umístovány do specializovaného oddělení ve věznici v Opavě.

⁸⁹ Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům ze dne 11. 1. 2006.

⁹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentáře*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 752.

⁹¹ ŠÁMAL, 2012, op. cit. s. 757 - 786.

Věznice Valdice

Valdická věznice se nachází nedaleko města Jičín a je situována v objektu dřívějšího kartuziánského kláštera. Do této věznice jsou umístováni muži, kterým byly uloženy delší tresty, recidivisté a jiní nebezpeční odsouzení. V roce 2001 došlo ke zrušení oddělení pro výkon vazby a na místo toho bylo zřízeno oddělení pro výkon trestu odnětí svobody na doživotí a pro další odsouzené, u nichž je potřebná zvýšená detence. Celková kapacita věznice je 1 059 míst, kdy specializované oddělení pro doživotně odsouzené a odsouzené s potřebou zvýšené detence má 48 míst.⁹²

Na specializovaném oddělení mají odsouzení k doživotnímu trestu každý vlastní celu, jejíž výměra je 9 m², v každé cele je záchod a umyvadlo s teplou a studenou vodou. Celé toto oddělení je čtyřadvacet hodin monitorováno.⁹³ Věznice se snaží s doživotně odsouzenými pracovat, proto pro ně organizuje různé aktivity. Jednou z aktivit je „společenské dění“, které je vedené terapeutem a jeho cílem je zlepšit komunikativní schopnosti, rozšířit přehled o společenských tématech a snaha o narušení stereotypu uvažování, který vzniká při výkonu dlouhodobého trestu odnětí svobody. Mezi vzdělávací aktivity patří sociálně právní poradenství, které se snaží prohloubit poznatky a rozvíjet sociální a osobnostní kompetence, a pěstování okrasných rostlin a zeleniny, které má působit na sebekontrolu i spolupráci odsouzených. Dále věznice nabízí pracovní aktivity, kdy se jedná o kompletaci kovových objímek a úklidové práce. Ze zájmových aktivit nabízí odsouzeným zejména jazykový kroužek, počítačový kroužek a elektronické hry, kondiční cvičení, stolní fotbal, stolní tenis, nebo modelářský kroužek.⁹⁴

Věznice Mírov

Věznice Mírov je poblíž Mohelnice a je umístěna na hradě z 12. století, již od 14. století tento hrad začal sloužit jako vězení pro provinivší se biskupské služebníky. Tato věznice má celkem pět oddělení, kdy jedno z nich je oddělení určené pro doživotně odsouzené vězně. Celkem se do věznice vejde 385 odsouzených, kdy pouze 8 míst je na samostatných celách.⁹⁵

⁹² O nás. *VĚZNICE VALDICE, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 18. 2. 2019].

⁹³ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1 vyd. Praha: Leges, s. r. o., 2010, s. 78.

⁹⁴ Problematika doživotně odsouzených. *VĚZNICE VALDICE, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019].

⁹⁵ Základní informace. *VĚZNICE MÍROV, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019].

Věznice Karviná

Věznice Karviná byla postavena v době I. světové války, kdy původně byla koncipována jako věznice vazební. Věznice má tři oddělení a dva oddíly (krizový a uzavřený). Ubytovací kapacita je 203 míst, z čehož pro doživotně odsouzené je zde celkem 8 míst.⁹⁶

Věznice Opava

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava jsou umístěny ve dvou nezávislých objektech z 19. století. Jedná se o jedinou věznici se zvýšenou ostrahou, kde u nás mohou ženy vykonávat trest odnětí svobody na doživotí. Doživotně odsouzené jsou na oddělení společně se ženami v oddělení se zvýšenou ostrahou, a pokud to podmínky věznice umožňují, jsou doživotně odsouzené ubytovány na vlastní cele. Každá doživotně odsouzená má stanoven svůj program zacházení, který se zaměřuje především na speciální výchovné aktivity a různé zájmové aktivity (ruční práce, keramický kroužek,...).⁹⁷

10.4 Program zacházení

Jednou z povinností vězeňských pracovníků je náprava vězňů. Aby mohlo dojít ke změně v chování odsouzeného, je zapotřebí, aby odsouzený spolupracoval. To, jestli se pachatel změní, závisí na více faktorech, mezi něž patří motivace pachatele či jeho osobnost. Osobnost vzniká v procesu socializace. „*Socializace je postupné začleňování jedince prostřednictvím výchovy v rodině, nápodoby a identifikace do adekvátního společenského života.*“⁹⁸ Ve chvíli, kdy takový proces socializace jedince selhal, dochází často k delikvenci, následně je tedy zapotřebí resocializace – znovuzачlenění jedince do společnosti.⁹⁹

To, že je pachateli uložen doživotní trest ještě neznámá, že by nemělo být působeno na jeho osobnost, tak aby mohl být za určitých okolností začleněn do společnosti.¹⁰⁰ Proto jsou i pro doživotně odsouzené důležité programy zacházení. Tyto

⁹⁶ Výkon trestu odnětí svobody. *VĚZNICE KARVINÁ, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [20. 2. 2019].

⁹⁷ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1 vyd. Praha: Leges, s. r. o., 2010, s. 81.

⁹⁸ MEZNÍK, J.; KALVODOVÁ, V. KUCHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 45.

⁹⁹ MEZNÍK, 1995, op. cit., s. 45.

¹⁰⁰ MEZNÍK, 1995, op. cit., s. 37.

programy mají vést ke vzdělávání doživotně odsouzených a to s „*důrazem na režimovou činnost, upevňování základních sociálních a právních norem a žádoucího chování v interpersonálních vztazích*“.¹⁰¹ Doživotně odsouzené je potřeba vést tak, aby projevovali zájem o volnočasové aktivity, zařazovat je do práce, působit na ně tak, aby udržovali kontakty s rodinou.¹⁰²

Programy zacházení jednoznačně souvisí s účelem trestu, kterým je „*působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti*“.¹⁰³

Pro zpracování programu zacházení je důležitá komplexní zpráva, což je shrnutí výsledků psychologického, pedagogického, sociálního a lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb, popřípadě i hodnocení jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného.¹⁰⁴ Hodnocením rizik je snaha zjistit pravděpodobnost opakování trestné činnosti, v následku čehož je pak uzpůsobeno další zacházení s doživotně odsouzeným. Pro odborné zacházení s pachatelem se zkoumají i kriminogenní potřeby, což jsou faktory, na jejichž základě se pachatel rozhoduje, zda bude páchat trestnou činnost.¹⁰⁵

10.5 Práva a povinnosti doživotně odsouzených

Všechny osoby ve výkonu trestu mají nějaká práva a nějaké povinnosti. Právní úpravu pro práva a povinnosti bychom našli v zákoně o výkonu TOS a ve vyhlášce, kterou se vydává řád výkonu TOS. Základem pro práva a povinnosti všech odsouzených je rovnost, z čehož vyplývá, že ani práva a povinnosti doživotně odsouzených by neměla být rozdílná od práv a povinností ostatních. Mezi drobné odchylky, které mohou a nemusí nastat, bude patřit to, že při vycházkách mohou být ve zvlášť odůvodněných případech poutáni, při návštěvách bývá přímý dohled Vězeňské služby. Další skutečností, která by se mohla někomu jevit jako velká výhoda oproti ostatním a některým naopak jako nevýhoda, je skutečnost, že doživotně odsouzení mají většinou samostatné cely. Výhoda může být spatřována v tom, že mají větší míru soukromí, naopak pro některé z odsouzených to může být nevýhodou, protože nemají takový kontakt s ostatními.

¹⁰¹ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*.

Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 75.

¹⁰² MAREŠOVÁ, A., 2016, op. cit., s. 75.

¹⁰³ § 1 odst. 2 zákona o výkonu TOS.

¹⁰⁴ § 41 zákona o výkonu TOS-

¹⁰⁵ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 129.

Ve výkonu trestu odnětí svobody se musí odsouzení podrobit omezení některých práv a svobod, a to z důvodu, že jejich výkon je v rozporu s trestem odnětí svobody. Mezi taková práva patří právo na stávku, právo sdružovat se ve spolcích, právo zakládat odborové organizace, nelze vykonávat právo podnikat a právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce. Dále jsou některá práva omezená, mezi ně můžeme zařadit: právo nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, svoboda pohybu a pobytu, listovní tajemství, právo svobodné volby podnikání a právo pečovat o děti a vychovávat je.¹⁰⁶

Mezi práva odsouzených patří:

- právo na pravidelnou stravu (kdy, pokud to umožňuje provoz věznice, má se přihlížet ke kulturním a náboženským požadavkům odsouzených);
- právo na vlastní lůžko a uzamykatelnou skříň na osobní věci;
- má být zabezpečen osmihodinový spánek, čas na osobní hygienu a stravování a alespoň hodina vycházek;
- právo na zdravotní služby;
- právo na sociální poradenství;
- právo přijímat a na své náklady odesílat písemnosti;
- právo užívat telefon – pouze v době k tomu určené a telefonem k tomu určeným;
- právo přijímat návštěvy;
- právo na poskytnutí duchovních služeb;
- právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, nebo právo si je bezplatně půjčovat v knihovně;
- právo půjčovat si a hrát společenské hry;
- právo nejméně jedenkrát týdně nakupovat potraviny a věci osobní potřeby;
- právo jednou za šest měsíců přijmout balíček (max. 5 kg) s potravinami a věcmi osobní potřeby;¹⁰⁷

Naopak mezi povinnosti patří:

- dodržování pořádku a kázně
- plnění pokynů a příkazů zaměstnanců Vězeňské služby;
- pracovat, pokud má přidělenou práci;
- nepoškozovat cizí majetek a chovat se šetrně ke svěřeným věcem;
- podrobovat se osobní a jiné prohlídce v zájmu pořádku ve věznici;

¹⁰⁶ BAJCURA, L. *Práva vězně. Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: GRADA Publishing, spol. s. r. o., 1999, s. 100–101.

¹⁰⁷ § 15 – 27 zákona o výkonu TOS.

- dodržovat zásady hygieny;
- dodržovat zákaz kouření v místech, kde je to zakázáno;
- dodržovat noční klid;
- nesmí vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje;
- nesmí hrát hry o peníze, věci, služby nebo jiné úkony;
- nesmí tetovat sebe ani jinou osobu;
- nesmí předstírat poruchu zdraví nebo si úmyslně poškozovat zdraví.¹⁰⁸

10.6 Současná situace výkonu doživotně odsouzených v České republice

Tabulka 2: Doživotně odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody u České republice¹⁰⁹

rok	muži	ženy	celkem
2000	20	1	21
2001	22	1	23
2002	25	1	26
2003	26	1	27
2004	30	2	32
2005	32	3	35
2006	32	3	35
2007	32	3	35
2008	33	2	35
2009	36	2	38
2010	35	2	37
2011	38	2	40
2012	41	3	44
2013	43	3	46
2014	45	3	48
2015	45	3	48

¹⁰⁸ § 28 zákona o výkonu TOS.

¹⁰⁹ údaje jsou brány ze stránek <https://www.vscr.cz>

2016	45	3	48
2017	46	3	49
2018	45	3	48

Za posledních patnáct let u nás vzrostl počet doživotně odsouzených více jako o polovinu, a to i se skutečností, že dva doživotně odsouzení jsou na svobodě a někteří doživotně odsouzení již ve vězení zemřeli. K 18. 2. 2019 je u nás ve výkonu trestu celkem 48 doživotně odsouzených, z toho je 45 mužů a 3 ženy. V říjnu roku 2018 pak ještě Krajský soud v Hradci Králové odsoudil na doživotí Jaroslava Janáka a Petru Janákovou, a to za jednu vraždu a tři pokusy o vraždu (viz výše v tabulce č. 1). Pan Janák se dle médií odvolal na místě, ostatní si ponechali lhůtu, pravděpodobně se však odvolala i Janáková nebo státní zástupce, protože doživotně odsouzený zatím ve statistice nepřibyl. Jestli se však statistiky doživotně odsouzených zvednou o další dva pachatele, kdy by mezi nimi byl druhý manželský pár, to bude jasné až po rozhodnutí Vrchního soudu, v případě dovolání pak až po rozhodnutí Nejvyššího soudu.

Z výše uvedeného je patrné, že ženy se dopouštějí těch nejzávažnějších trestných činů o hodně méně nežli muži, proto také pro ženy neexistuje ve Věznici Opava samostatné oddělení.

11 Náměty de lege ferenda

Při zpracovávání této diplomové práce jsem se blíže seznamovala s jednotlivými ustanoveními zákona, která souvisí s trestem odnětí svobody na doživotí, a to ať už s jeho ukládáním či s jeho výkonem. Tím, jak jsem se podrobněji s právní úpravou seznamovala, narazila jsem na některá ustanovení právní úpravy, která dle mého názoru nejsou nejlépe formulována, proto se v rámci této kapitoly pokusím nastínit, která ustanovení jsou podle mě problematická, proč a jak bych je popřípadě poupravila.

Prvním takovým ustanovením je § 54 odst. 4 trestního zákoníku. Který zní:

„Uloží-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.“

To, že tímto ustanovením podle mě zákonodárce rozdělil trest odnětí svobody na „mírnější“ a „přísnější“ ještě samo osobě není problematickým. Jsem toho názoru, že i 30 let ve výkonu trestu odnětí svobody na doživotí je v souladu s rozsudkem ESLP ve věci Vinter a ostatní proti Spojenému království, a nenastává zde problém s tím, že by toto ustanovení mohlo zasahovat do základních lidských práv.

Co však vidím jako nedostačujícím, je fakt, že zde nejsou stanoveny žádné podmínky, za kterých by mohl nebo měl soud toto ustanovení použít. Zákonodárce tak nechal zcela na uvážení soudu, zda toto zpřísnění doživotního trestu pachateli udělí. Přesto, že se ve všech případech udělení doživotního trestu jedná o obzvláště zvrženýchodné skutky, soud zde může uložit „mírnější“ typ doživotí pachateli, který spáchal skutek ještě strašnější než pachatel, který za svoje činy obdržel právě doživotí „přísnější“. O tom, že si skutečně toto ustanovení soudy používají úplně svévolně, jsem se přesvědčila při studování rozsudků krajských soudů.

Sama si však neumím představit, že by bylo možné stanovit ještě vedle podmínek pro uložení doživotního trestu podmínky pro uložení tohoto zpřísnujícího ustanovení.

Druhým problematickým ustanovením trestního zákoníku vidím § 91 odst. 4:

„Opětovné podmíněné propuštění z výkonu téhož trestu je možné po výkonu poloviny zbytku trestu a v případech uvedených v § 88 odst. 4 po výkonu dvou třetin zbytku trestu. Opětovné podmíněné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.“

Toto ustanovení trestního zákoníku je dle mého názoru v rozporu jak s Listinou, tak s Úmluvou, konkrétně toto ustanovení porušuje zákaz mučení. Domnívám se, že toto ustanovení je také v rozporu s rozsudkem ESLP ve věci Vinter a ostatní proti Spojenému království (viz kapitola č. 5 Přípustnost trestu odnětí svobody na doživotí z hlediska lidských práv), protože nemožnost propuštění z výkonu trestu dělá takový trest dle ESLP nehumánní.

Je jasné, že až do loňského roku neměla věta druhá tohoto ustanovení ani šanci na své použití, možná proto se jím nikdo ani nezabýval. Na druhou stranu zastávám ten názor, že kdyby měla nastat jeho aplikace, takový spor by byl hnán až před ústavní soud, který by nejspíše rozhodl v souladu s ESLP o protiústavnosti takového ustanovení.

Osobně bych takovouto právní úpravu nahradila například právě nějakým zpřísněním, jako nabízí § 54 odst. 4 trestního zákoníku, kdy bych zde za situace, že bude doživotně odsouzený, který byl podmíněně propuštěn, znovu poslán do vězení, další dobu ve výkonu trestu pachateli prodloužila.

Jako další problematické v právní úpravě trestu odnětí svobody na doživotí vidím úpravu zkušební doby u podmíněného propuštění v § 88 trestního zákoníku.

„Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu u odsouzených za přečin až na tři roky a u odsouzených za zločin na jeden rok až sedm let;“

Zde si myslím, že měl zákonodárce doplnit speciální zkušební dobu pro podmíněně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí, kdy měl alespoň stanovit spodní hranici. Tak, jak je právní úprava teď nastavena, může mít takový propuštěný zkušební dobu stanovenou i jen na několik měsíců. A k tomu by podle mě nemělo dojít, doživotně odsouzený by měl mít v případě podmíněného propuštění stanovenou zkušební dobu v řadě let.

V trestním řádu bych asi změnila jen úpravu formulace dovolacího důvodu, který je v § 265b odst. 2 trestního řádu:

„Dovolání lze podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí.“

Jak jsem již uváděla v podkapitole 9.1, myslím si, že vzhledem k závažnosti zásahu doživotního trestu do života pachatele, by měl být v tomto případě umožněn i přezkum skutkových okolností. Je skutečně možné, že to byl původní úmysl zákonodárce, proto si myslím, že by toto ustanovení mohlo být formulováno podrobněji.

12 Závěr

Trest odnětí svobody na doživotí je u nás dnes bezpochyby nejpřísnější trest, který může pachatel trestné činnosti dostat. V minulosti existoval trest odnětí svobody na doživotí vedle trestu smrti a v roce 1956 byl dokonce zrušen. S rostoucím zájmem o lidská práva začal být trest smrti problematickým, proto byl u nás v devadesátých letech minulého století zrušen a znovu se u nás objevil trest odnětí svobody na doživotí.

Nicméně i s tímto trestem se nabízí otázky, zda je schopen naplňovat zásady trestního práva a zda neporušuje lidská práva. Podle toho, co jsem v průběhu práce zjišťovala je tento trest v souladu se zásadami trestání a nevytváří žádný problém ani se zásadou „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ ani se zásadou humanitosti trestu či se zásadou přiměřenosti. Otázka lidských práv je tak silným tématem, že se dostala až před ESLP, který trest odnětí svobody na doživotí podpořil a shledal ho jako trest, který je v souladu s lidskými právy za podmínky, že existuje eventuální šance, že se odsouzený ještě někdy dostane na svobodu. Z pohledu lidských práv se sama přikláním spíše k příznivcům trestu odnětí svobody na doživotí. Podle mě je tento trest zcela humánním.

Doživotní trest je trestem výjimečným a pro jeho uložení musí být splněno několik podmínek, které jsou upraveny v § 54 trestního zákoníku. Toto množství podmínek, které musejí být naplněny kumulativně, je dáno tím, že doživotní trest je již velkým zásahem do práv jedince, a proto musí být jeho jednání opravdu obzvláště závažným, aby mohl soud nejpřísnější trest uložit. K podmínce mimořádně vysoké závažnosti existuje judikatura, která specifikuje všechna možná kritéria, tato judikatura je již z dob, kdy stejná podmínka musela být naplněna pro trest smrti. Je vidět, že hodnocení a argumentace pro mimořádně vysokou závažnost zůstává stejná.

Velmi přínosné pro mě samotnou bylo studování rozhodovací praxe krajských soudů. Nejen, že jsem došla k závěru, že soud při uvažování nad uložením výjimečného trestu provádí velmi rozsáhlé dokazování, kdy si nechává vypracovat hned několik znaleckých posudků na osobu pachatele, ale soud také velmi podrobně zkoumá naplnění všech zákonných podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Některá rozhodnutí soudů měly samotné hodnocení zákonných podmínek několika stránková. Také jsem vyzorovala, že třetí z kritérií mimořádně vysoké závažnosti (zvláště těžký a těžko napravitelný následek) je soudy využíván nejméně. Naopak podmínky podle § 54 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku používají většinou současně. Z rozsudků soudů jsem dále vyzorovala, že u nás je doživotní odsouzení ukládáno za vraždy, a to především tehdy, pokud pachatel usmrtil více osob, usmrtil dítě, které je mladší patnácti let, pachatelem byl recidivista, spáchal tento trestný čin zvláště surovým nebo trýznivým způsobem nebo se pokoušel získat majetkový prospěch a konečně se snažil zakrýt jinou trestnou činnost.

Při práci jsem také zjistila, že jsou u nás v současnosti na svobodě hned dva doživotně odsouzení, a to Jiří Kajínek a František Müller, což mě mimo jiné vedlo ke

zpracování kapitoly č. 8 a kapitoly č. 9. V případě podmíněného propuštění jsem zjistila, že předpoklady pro jeho udělení jsou obecné, které se dělí ještě na obligatorní a fakultativní, a zvláštní, které jsou u doživotního trestu odnětí svobody dva. Usnesení o podmíněném propuštění Františka Müllera bylo řádně odůvodněno a stanovilo zkušební dobu na sedm let. Zato Jiří Kajínek byl propuštěn na základě milosti prezidenta. Prezident své rozhodnutí o milosti nikterak neodůvodnil a jediné, co je dohledatelné, je stanovení zkušební doby na sedm let.

Výkon trestu odnětí svobody, jak jsem zjistila, není u doživotně odsouzených nijak zvlášť rozdílný od výkonu trestu odnětí svobody ostatních vězňů. Na výkon trestu na prvních deset let mohou být zařazeni jen do Věznice Valdice, Věznice Mírov, Věznice Karviná a pro ženy do Věznice Opava. Současná situace doživotně odsouzených u nás je taková, že trest odnětí svobody na doživotí vykonává 48 doživotně odsouzených.

Použité zdroje

Monografie

1. BAJCURA, L. *Práva vězně. Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: GRADA Publishing, spol. s r. o., 1999, 158 s. ISBN 80-7169-555-6.
2. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2014. 191 s. ISBN 978-80-7418-221-1.
3. CHMELÍK, J.; NOVOTNÝ, F.; STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 311 s. ISBN 978-80-7380-583-8.
4. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 92 s. ISBN 80-210-1197-1.
5. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
6. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 200. s. ISBN 978-80-7552-163-7.
7. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd., Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. 1696 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
8. LIŠKA, O. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2 opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, 296 s. ISBN 80-86621-09-X.
9. MEZNÍK, J.; KALVODOVÁ, V. KUCHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. ISBN 80-210-1248-X.
10. NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, s. r. o., 2010, 256 s. ISBN 978-80-87212-41-7.
11. NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 393 s. ISBN 978-80-7380-291-2.
12. MAREŠOVÁ, A. a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 173. ISBN 978-80-7338-157-8.
13. SEKVARD, O. *Dovolání*. Praha: Nakladatelství Orac, s. r. o., 2004, 119. s. ISBN 80-86199-53-3.
14. SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*, 1. vyd., Leges Praha, 1992, 84 s. ISBN 80-85638-02-9.
15. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře, 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
16. VÁLKOVÁ, H.; KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

17. VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 66 s. ISBN 80-210-4056-4.

Články

18. ŠÁMAL, P. a VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. 2012. č. 11-12, s. 285. ISSN 1213-5313.
19. VICHÉREK, R. Předpoklady podmíněného propuštění a jeho formy dle stávající úpravy trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2015. č. 4, s. 104. ISSN 1213-5313.
20. ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. *Státní zastupitelství*. 2007. č. 9, s. 180. ISSN 1214-3758.

Judikatura

21. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 11. 2013. Case of Vinter and Others v. The United Kingdom. Applications nos. 66069/09, 130/10 a 3896/10. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22full-text%22:%5B%22vinter%22%2C%22respondent%22:%5B%22GBR%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-122664%22%5D%7D>
22. Rozhodnutí Nejvyšší soud ČSSR ze dne 28. 9. 1962, sp. zn. Tsf 29/62. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojwgnpxexzrgbpxi4q&groupIndex=0&rowIndex=0>
23. Rozhodnutí Nejvyššího soud ČSSR ze dne 20. 9. 1972, sp. zn. Tsf 5/72. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojxgnpxexzsgvpxi4q&groupIndex=0&rowIndex=0>
24. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojxgzpxexzugfpxi4q>
25. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2001, sp. zn. 5 Tz 37/2001. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqgfpixzsgyzq>

26. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2002, sp. zn. 11 Tdo 79/2002. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqgnpxixzvga4a>
27. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 15 Tdo 138/2003. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqgnpxexzvhhpxi4q>
28. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1553/2016. In: *CODEXIS ACADEMIA* [právní informační systém]. ATLAS consulting [cit. 20. 2. 2019].
29. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 11. 2012, sp. zn. 6 T 12/2012.
30. Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 1. 12. 2010, sp. zn. 1 T 35/2009.
31. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 17. 9. 1992, sp. zn. 1 T 10/92.
32. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18. 3. 1994, sp. zn. 1 T 101/93.
33. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 26. 4. 2004, sp. zn. 4 T 2/2004.
34. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 5. 2012, sp. zn. 4 T 3/2012.
35. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 11. 2012, sp. zn. 6 T 12/2012.
36. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 9 T 5/2012.
37. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 1. 11. 2002, sp. zn. 9 T 9/2012.
38. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 21. 2. 2008, sp. zn. 9 T 13/2007.
39. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 10. 2018, sp. zn. 9 T 5/2018.
40. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. 3. 2014, sp. zn. 30 T 1/2014.
41. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. 1. 1996, sp. zn. 34 T 22/95.
42. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 1. 7. 2004, sp. zn. 2 T 11/2004.
43. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 12. 4. 2006, sp. zn. 6 T 14/2006.
44. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 25. 6. 2008, sp. zn. 5 T 11/2008.
45. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 9. 9. 2012, sp. zn. 6 T 12/2012.

46. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 16. 2. 1996, sp. zn. 1 T 54/94.
47. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 14. 5. 2008, sp. zn. 2 T 1/2008.
48. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 6. 11. 2001, sp. zn. 3 T 37/2001.
49. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 1. 1999, sp. zn. 10 T 4/98.
50. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 20. 7. 2016, sp. zn. 43 T 2/2016.
51. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 20. 12. 2016, sp. zn. 48 T 10/2016.
52. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 9. 9. 2004, sp. zn. 49 T 7/2004.
53. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 1995, sp. zn. 1 T 10/91.
54. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 23. 6. 1998, sp. zn. 4 T 25/95.
55. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 26. 11. 1999, sp. zn. 33 T 8/99.
56. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 2 T 7/2001.
57. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 16. 2. 2012, sp. zn. 2 T 13/2011.
58. Usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 30. 8. 2018, sp. zn. 36 PP 62/2017.

Internetové zdroje

59. VICHEREK, R. Účel trestu. *epravo.cz* [online]. © EPRAVO.CZ, a.s. 1999-2018, publikováno 22. 3. 2018 [cit. 6. 11. 2018]. ISSN 1213-189X. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>
60. RADA PRO LIDSKÁ PRÁVA. Trest smrti. *Asociace pro mezinárodní otázky* [online]. © AMO 2009, [cit. 03. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Trest-smrti-HRC1.pdf>
61. O nás. *VĚZNICE VALDICE, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/>
62. Problematika doživotně odsouzených. *VĚZNICE VALDICE, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/vykon-vezenstvi/problematika-doivotne-odsouzenych/>
63. Základní informace. *VĚZNICE MÍROV, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-mirov/o-nas/zakladni-informace/>
64. Výkon trestu odnětí svobody. *VĚZNICE KARVINÁ, Vězeňská služba ČR*. [online]. © 2019 Vězeňská služba České republiky, [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-karvina/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odneti-svobody/>

65. OVČÁČEK, J. Prezident republiky udělil milost. *PRAŽSKÝ HRAD Prezident ČR* [online]. © 2019 Pražský hrad, publikováno 23. 5. 2017 [cit. 18. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/prezident-republiky-udelil-milost-6-13391>

Právní předpisy

Zákony

66. Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 04. 11. 2018].
67. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava, In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 04. 11. 2018].
68. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 24. 02. 2019].
69. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 20. 02. 2019].
70. zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22. 02. 2019].
71. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
72. zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
73. zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
74. zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
75. zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
76. zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
77. zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].

78. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
79. zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
80. zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03. 02. 2019].
81. Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 10. 2018].

Mezinárodní smlouvy

82. *Evropská úmluva o lidských právech*. ECHR [online]. [cit. 18. 1. 2018]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

Ostatní

83. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22. 02. 2019].
84. Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům ze dne 11. 1. 2006. In: *CODEXIS ACADEMIA* [právní informační systém]. ATLAS consulting [cit. 22. 02. 2019].
85. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners ze dne 30. 8. 1955. In: *refworld* [online]. [cit. 22. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36e8.html>